

A Házról, amely 40 ■ A ruszisták ünnepe, amely a 7. ■ „Alkotni: közös szabadság”.
Mundruczó Kornél a Szent-Györgyi díjas Jancsó Miklósról ■ Orosz történelmi sorvezető:
31 vitás kérdés ■ Magyar megszállók a Szovjetunióban: levéltári dokumentumok ■ Orosz
csodák: nálunk a vodka nyert! ■ „Lenin öröksége”: új intézet született ■ Mezey Barna és
Vlagyimir Nyecsajev: rektorportrék

OROSZ NEGYED

О Доме, которому исполнилось 40 лет ■ Седьмой праздник русистов ■ Творить
совместно: это наша свобода. Корнель Мундруцо о Миклоше Янчо ■ Новые
стандарты русской истории: 31 спорный вопрос ■ Венгерские оккупанты
в Советском Союзе: архивные документы ■ Чудеса в России: водка как наш
победитель ■ «Заветы Ильича»: создан новый институт ■ Барна Мезеи и Владимир
Нечаев: портреты ректоров

Az első szó jogán... / «Слово...»		Mítoszok és trendek / Мифы и тренды		Kul-túra / Культпоход	
A Ház, amely 40		Oroszország „szimbólumai”		Moszkvai könyvszüret	35
Szvák Gyula köszöntője	1	«Символы» России	19	Egyedül a végtelenben	36
Дом, которому исполнилось 40 лет					
Поздравления от Дюлы Свака	2				
		Könyvjelző / Книжная закладка		Moszkva tér / Площадь Москвы	
Visszaszámláló / Точка отсчёта		Feltáratlan múlt		Ruszisták, mély vízben	
Kitüntetett barátaink		Vita a <i>Magyar megszálló csapatok a Szovjetunióban</i> című dokumentumkötetről	21	Rusisták a водвороте	37
Jancsó Miklós, Jurij Guszev, Bálint József, Krausz Tamás és Szvák Gyula	3	Нераскрытое прошлое		Itt a nyertes!	
Наши награжденные друзья		Дебаты о сборнике документов «Венгерские оккупанты в Советском Союзе»	21	Jevgenyij Popov: A szovírnyák családfája. Iván Ildikó fordítása	38
Миклош Янчо, Юрий Гусев, Йожеф Балинт, Тамаш Краус, Дюла Свак	3			Кто победил?	
		Kitekintő / Окно в русский мир		Евгений Попов: Родовая мета «совка». Пер.: Ильдико Иван	38
A hetedik...		A Orosz Kulturális Központról:			
A 2013. évi ruszisztikai díjak	5	Az igazi „orosz negyed”:	27	Újnyelv-lecke / Новояз	
Седьмое...		Настоящий «русский квартал»:		A szükséges „plusz”	
O вручении наград русистам в 2013 году	5	O Российском культурном центре „Lenin öröksége”:	27	Необходимый «плюс»	40
Ruszista élet		Új intézet születik	29		
Februártól novemberig	10	«Заветы Ильича»:		Marabu	
Жизнь русистов		Создан новый институт	29	Karika-túra a történelem kelet-európai útvesztőiben	
C февраля до ноября	10			Марабу	
		Párhuzamos arcképek / Параллельные портреты		Карикатура в восточно-европейских лабиринтах истории	
Oroszástudomány / Россиеведение		Vlagyimir Nyecsajev, a moszkvai Solohov egyetem rektora			
Orosz történeti sorvezető		Владимир Нечаев, ректор Университета им. Шолохова	31		
Новые стандарты русской истории	17	Mezey Barna, a budapesti ELTE rektora			
		Барна Мезеи, ректор Будапештского университета им. Лоранда Этвеша	33		

A címlapon: Ruszista hallgatók kirándulása a keceli szoborparkban. Foto: Gyimesi Zsuzsanna

OROSZ NEGYED / РУССКИЙ КВАРТАЛ / 2013. 1–4. SZÁM

AZ ELTE RUSZISZTIKAI KUTATÁSI ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONTJA ÉS AZ ALAPÍTVÁNY AZ OROSZ NYELVÉRT ÉS KULTÚRÁÉRT IDŐSZAKOS TÁJÉKOZTATÓ KIADVÁNYA / FELELŐS KIADÓ: AZ ELTE RUSZISZTIKAI KUTATÁSI ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONTJÁNAK VEZETŐJE / FŐSZERKESZTŐ : KISS ILONA / BORÍTÓ- ÉS LAPTERV, TÖRDELÉS: PINTÉR JÓZSEF / KÉPSZERKESZTŐ: GYIMESI ZSUZSANNA / SZÖVEG: GYIMESI ZSUZSANNA, KISS ILONA / CÍM: ELTE BTK RUSZISZTIKAI KÖZPONT 1088 BUDAPEST, MŰZEUM KRT. 6–8. / TEL.: 36-1-485-5207 / FAX: 36-1-485-5207 / E-MAIL: RUSSISTICS@LUDENS.ELTE.HU HTTP://WWW.RUSSTUDIES.HU / NYOMDAI KIVITELEZÉS: KOMÁROMI NYOMDA ÉS KIADÓ KFT. / FELELŐS VEZETŐ: KOVÁCS JÁNOSNÉ ÜGYVEZETŐ IGAZGATÓ / HU ISSN 2060-6516

A Házról, amely 40

Manapság az élettől is elmegy a kedvem, amikor a Kossuth Lajos utcán végig kell sétálnom: bezárt üzletek, rozsdás rácsok között sasszézom. És hát az épületek többsége sem a legszebb formáját mutatja, az elhanyagoltság, a pusztulás, az enyészet martalékává váltak hajdan jobb sorsra érdemes műemlék házaink.

Én, persze, csak a szépre emlékezem, és a Semmelweis utcát keresztezve nem a szittyá boltot látom, hanem lelki szememmel a hajdani Szovjet Tudomány és Kultúra Házát. Meg a húszéves egyetemistát, akinek mindennap arra vitt az útja a 9-es busz megállójától a Pesti Barnabás utcáig, a Bölcsészkarig.

Negyven éve minden más volt. Vagy mégsem? Hiszen Márhoffer Léna például még mindig itt van, aki oly nagylelkűen és megejtő kedvességgel rendelte a fiatal bölcsész számára a Lenin-könyvtárból az olvasnivalót. És hát én is itt vagyok, és talán nem én vagyok a Szovjet Kultúra Házának legrosszabb „befektetése”. Itt írtam a szakdolgozatom legjelentősebb részeit, majd ezek a könyvek alapozták meg a kisdoktorimat, fiatal tanárként ide küldözgettem a tanítványaimat, és lett belőlem az orosz kultúra elkötelezett híve, oktatója, kutatója, terjesztője.

Hazudnék, természetesen, ha azt állítanám, hogy az épületben helyet kapó Bajkál étterem soha nem jut ilyenkor eszembe. A leginkább talán az, hogy hányszor nem kaptam benne asztalt, annyira népszerű hely volt. Az egyik legmaradandóbb emlékem mégis ideköt, hiszen itt találkozhattam Dmitrij Szergejevics Lihacsovval, és jutott a fiatal tanársegédnek az meg-tiszteltetés, hogy együtt canalazhatta *szoljánkáját*

a kiváló tudóssal, egyszersmind a 80-as évek emblematikus orosz értelmiségijével.

De tanúja lehettem a Ház története cudarabb időszakának, Gleb Vinszkij önfeláldozó küzdelmének, majd a Ház kimúlásának is. És csodálatos feltámadásának. Tanúságtevője annak, hogy a Ház bár elvesztett, mégis tovább élt, új alakot öltött, és új környezetében tovább tette a dolgát. Hiszen hát küldetése volt: az egyetemes jelentőségű orosz kultúra és annak hordozója, az orosz nyelv magyarországi közvetítése. És minden ellenkező híreszteléssel szemben e nemes cél mindig megértésre és befogadásra talál Magyarországon.

A Ház az utóbbi két évtizedben már itt, új helyén áll, tevékenysége összeforrott Valerij Viktorovics Platonov nevével, akihez évtizedes barátság fűz, amelynek alapja a közös szolgálat, a két kultúra közötti élő kapcsolat elősegítése.

Köszönet ezekért az évekért a Háznak, amely mindig társa volt a magyar ruszistáknak, tanároknak és diákoknak, amely mindig orosz vendégszeretettel fogadta be a Magyar–Orosz Művelődési és Baráti Társaság tagjait és rendezvényeit is.

40 év, közben egy rendszerváltás, kormányok jöttek, kormányok mentek. A Ház azonban itt van rendületlen és büszkén, ugyanis ez a dolga.

Mert az orosz kultúra nem szezonális termék. Mert a hívei nem konjunktúralovagok. És mert jelentősége csak az örökkévalósággal mérhető.

Álljon hát e Ház is még sokáig, az idők végezetéig!

Szvák Gyula

О Доме, которому исполнилось 40 лет

В последнее время у меня буквально пропадает вкус, когда я прохожу по улице Лайоша Кошута мимо закрытых магазинов и поржавевших решеток. Не лучшим образом выглядят и большинство зданий, достойные более счастливой участи старинные дома ныне стали жертвами пренебрежительного отношения, заброшенности, запустения.

Я, конечно, помню только хорошее и, пересекая улицу Семельвейса, не замечаю «скифского» магазина, зато перед моим мысленным взором возникает Дом советской науки и культуры. Видится мне и двадцатилетний студент, который некогда каждый день проходил здесь по дороге от остановки 9-го автобуса до здания гуманитарного факультета.

Сорок лет назад все было по-другому. Или не совсем? Ведь, например, по-прежнему здесь, среди нас Лена Мархоффер, которая так радушно и с такой подкупающей любезностью заказывала в Ленинке книги для молодого гуманитария. И здесь и я сам, и ведь меня, должно быть, можно назвать не худшим «капиаловложением» Дома советской культуры. Здесь я писал самые важные части своей дипломной работы, а позже прочитанные здесь книги послужили фундаментом для моей диссертации, сюда же я, будучи молодым преподавателем, посылал своих студентов, и в итоге превратился я в убежденного сторонника, исследователя, преподавателя и пропагандиста русской культуры.

Конечно, было бы неправдой, если бы я захотел убедить читателя в том, что никогда не вспоминаю находившийся в этом здании ресторан «Байкал». Быть может, прежде всего мне вспоминается, сколько раз я не смог заказать здесь столик, ведь ресторан был крайне популярен. И все же именно с ним связано одно из моих наиболее памятных впечатлений, ведь именно в нем я встретился с Дмитрием Сергеевичем Лихачевым, и мне, молодому ассистенту преподавателя, выпала честь кушать солянку в обществе замечательного ученого, эмблематичного русского интеллигента 80-х годов.

Но я был очевидцем и менее приятных периодов в истории Дома, самоотверженной борьбы Глеба Вышинского а затем – смерти Дома. Довелось мне увидеть и его чудесное воскресение. Я стал свидетелем того, как Дом, погибал, но все же выжил, преобразился и в новой обстановке продолжал делать свое дело. Ведт у него была своя миссия: посредничество в деле распространения в Венгрии русской культуры, имеющей всемирное значение, и ее носителя – русского языка. И – как бы ни утверждали обратное – это благородная цель всегда встречалась в Венгрии с пониманием и отзывчивостью.

За последние два десятилетия Дом уже находится здесь, на новом месте, его деятельность неотрывно срослась с именем Валерия Викторовича Платонова, с которым меня связывает десятилетняя дружба, основанная на совместном служении, на обеспечении живой связи между нашими культурами.

Благодарю этот Дом за все прошедшие годы, когда он неизменно оставался другом венгерских русистов, преподавателей и студентов и с русским гостеприимством принимал членов и мероприятия Венгерско-российского общества культуры и дружбы.

40 лет, за это время произошла смена общественного строя, сменялись правительства. А Дом по-прежнему здесь, стоит гордо и непоколебимо, ведь в этом и состоит его задача.

Поскольку русская культура не сезонный продукт. Поскольку ее поклонники не конъюнктурики. И поскольку ее значение может измеряться лишь вечностью.

Так пусть же этот Дом стоит еще очень долго, до самого скончания времен!

Дюла Свак

Jancsó Miklós: A Szent-Györgyi-érem kitüntetettje

2013. november 5-én, kedden kora délutántól egymás után jelent meg az internetes portálokon az MTI-közlemény, majd este az ATV-híradó rövid helyszíni tudósítást adott: „Jancsó Miklós filmrendező kapta a Magyar–Orosz Művelődési és Baráti Társaság Szent-Györgyi-érmét.” A rövid hír mögött egy gazdag életút áll, amelynek szerves része „az orosz és magyar filmkultúra közötti kapcsolat formálása érdekében kifejtett sok évtizedes rendezői tevékenység, a nemzedékek és kultúrák közötti nyitott szellem megőrzése” – ahogyan az átadott oklevélen áll. A társaság elismerését, amelyet az idén adtak át másodszer, 2012-ben Törőcsik Mari vehette át (Orosz Negyed, 2012. 1–4. 8. o.; 2011. 1–4. 34. o.), de már megvan a következő díjazott is, 2014-ben a Szent-Györgyi-érem Jevgenyij Nyesztyerenko, világhírű orosz operaénekes kapja. Jancsó Miklós régi barátja a magyar ruszista közösségnek: sokszor volt vendégünk a 2004–2005-ös Magyar–Orosz Kulturális Évadok idején (Orosz Negyed, 2010. 1–2. 34. o.), bemutattuk a „makacs és ellenőrizhetetlen” rendező első magyar–szovjet koprodukcióban készült munkájának hátterét feltáró dokumentumfilmet (Orosz Negyed, 2011. 1–4. 37. o.). Most pedig a Szent-Györgyi Albertet ábrázoló érmet adhattuk át a kétszeres Kossuth-díjas alkotónak budapesti otthonában, meghitt, családias hangulatban, ahol a 92 éves világhírű művész feleségével és alkotótársával, Csákány Zsuzsával együtt fogadta a társaság nevében megjelenteket, Szvák Gyula elnököt, Vass Lajos alelnököt és Krausz Tamás elnökségi tagot. Az alábbiakban Szvák Gyula köszöntőjét, illetve a tanítvány és alkotótárs, Mundruczó Kornél laudációját olvashatják, akinek neve ugyancsak „hívószó” Oroszországban, ha az új magyar filmről és színházról esik szó (Orosz Negyed, 2010. 3–4. sz. 40. o.).

Mundruczó Kornél „Alkotni: közös szabadság”

Igazi megtiszteltetés a számomra, hogy én mondhatom el a laudációt Jancsó Miklósról, abból az alkalomból, hogy a Magyar–Orosz Művelődési és Baráti Társaság ezúttal neki ítélte a Szent-Györgyi-érmét.

Jancsó Miklós olyan filmes alkotó, aki egész generációm számára iránymutatást jelent a mai napig. Mert saját hangja van. Mert időtálló. Mert amit megalkot, az nem tud elrohadni, elfradni, elmúlni. És ez az, amit véleményem szerint valódi kultúrának nevezhetünk.

Jancsó Miklós történetei és világlátása egyedülálló módon tükrözik egy olyan ember szándékát, aki minden történetével az emberi tisztesség kérdéseit feszegeti, miközben a hatalom természetéről mutat fel kegyetlen történelmi tablókat. Alkotói attitűdje lenyűgöző erővel bizonyítja, az alkotói szabadság nem politikai berendezkedés vagy világnézeti eszmék kérdése, hanem belső, morális kérdés. Jelképeivel és karaktereivel elveszett, hamis ideológiák mentén tájékozódó, önismeretre és a múltból tanulni képtelen nemzetek természetrajzát festi meg. Azt teszi, amit minden valamirevaló alkotás. Tükröt tart. Élő bizonyítékokat tár fel, amelyek – akár az anno a Híradó- és Dokumentumfilmgyárban rögzített anyagai – nem hazudnak.

De Jancsó több, mint egy filmes alkotó. Érvényes ember is. A mindenkori jelen embere. Egy ember, aki friss tudott maradni. Aki – miközben a magyar filmszakma doyenje – még mindig egy állhatatos gyerek kíváncsiságával fogalmaz. Ezért szeretném ma ezt a beszédet Jancsó Miklósnak mint embernek ajánlani. Egy olyan embernek, aki tudja, a film közösségi műfaj. A film barátság. Elsősorban erre tanít meg Jancsó, akinek nem alárendeltjei, hanem alkotótársai vannak, voltak. Aki számára a bizalom és az egymás iránti figyelem a közös munka alapja. Aki körül friss a levegő, és aki mellett alkotni közös szabadság.

Jancsó, akinek köszönhetően hazánk az európai művészfilmes szcénában egyedülálló szerepre tehetett szert, úgy tudott nemzeti maradni, hogy mindvégig megőrizte tisztánlátását. Többet tud a napverte pusztába vetődött magyarok természetéről, mint bárki. És miközben jól ismeri nemzetét, nem volt hajlandó megtanulni a kiközösítő és veszteségben élők történelmi leckéjét. Mert mindig szembe kívánt nézni a múltjával, és mert le tudott számolni minden idealizmusával.

Amikor pár évvel ezelőtt Vladimir Szorokinnak, az orosz irodalom fenegyerekének Jég című könyvével foglalkoztam, egy fontos mondat égett be a fejembe. „Ne félj!” Ez jut eszembe most is, ha Jancsó munkáira és életére gondolok.

Szvák Gyula „Jancsó: a legelső magyar hívószó”

Amikor a Szegénylegények elkészült, még iskolás voltam, kötelező is volt megnézni, talán a középiskola első osztályában. Nem sokat értettem belőle, de jól emlékszem, hogy kamaszlétem minden vágyakozása ellenére még a meztelen nők látványa sem tudott felvidítani. Talán utólagos belemagyarzás, talán nem az, de annyit azért felfogtam, hogy félni kell a hatalomtól. Szintén kicsi

voltam én még ahhoz, hogy a Csillagosok, katonákat akkoriban értelmezni tudjam, de zavarodottan, borzadályal néztem a puszkás embereket, s bármennyire is szerettem volna a vörösöket különbeknek látni, bizony nem sikerült.

Vagy két éve, szokásos ruszisztikai táborunkban levetítettük ezt a filmet hallgatóinknak és orosz egyetemista vendégeinknek. Amolyan bemelegítésként, hogy beinduljon a párbeszéd közöttük. Döbbsent csend, majd heves érzelemkitörések következtek. Az oroszok túl vörösnek, a mi tanítványaink túl fehérnek találták. Ez megnyugtató és, gondolom, a Mestert is megnyugtatója. Senki nem maradt közömbös íranta.

Én meg, már messze nem fiatal tanárként újólaj csak azt nyugtázhattam, hogy a mi történész mesterségünk soha nem fog ilyen hatást kiváltani, és bármennyit magyarázunk forradalmakról/ellenforradalmakról, soha nem leszünk képesek a lényegüket úgy megragadni, mint Jancsó Miklós. Talán még Iszaak Babeltől tanultam annyit a polgárháború természetrajzáról, mint tőle.

Persze itt nem az én személyes viszonyulásom az érdekes, hanem az, hogy a különböző nevek alatt, de 1945-től folyamatosan mű-

ködő Magyar–Orosz Művelődési és Baráti Társaság miért gondolta úgy, hogy az első díszelnökéről elnevezett Szent-Györgyi-érmét – amelyet először tavaly Törőcsik Marinak ítél – most Jancsó Miklósnak adományozza. Mondhatnám, hogy pl. azért – ezt a 2004–2005-ös Magyar–Orosz Kulturális Évad főkurátoraként bőven megtapasztalhattam –, mert az orosz művelt közönség számára még mindig Jancsó Miklós az egyik legelső magyar hívószó. A lényeg azonban mégis saját értékeinkben rejlik. A hivatalos indoklásban ez szerepel „az orosz és magyar filmkultúra közötti élő kapcsolat formálása érdekében kifejtett sok évtizedes rendezői tevékenységéért, a nemzetek és kultúrák közötti nyitott szellem megőrzéséért”. Tehát annak élő példájáért, hogy a két kultúra közötti, egymást megtermékenyítő dialógus nem konjunktúrafüggő, nem politikavezérelt, hanem értékcentrikus. 2013-ban ugyanúgy, mint 1965-ben. A valóságnak a maga bonyolultságában való, szépítésmentes ábrázolásáért, a nemzeti hovatartozástól független, örök és mély, mondhatni, zsigeri humanista elkötelezettségéért.

A Magyar–Orosz Művelődési és Baráti Társaság Jancsó Miklósnak, a humanista művésznek szeretné kifejezni háláját.

Magyar rapszódia: műfordítóink kitüntetése

«Венгерская рапсодия» – ezt a nevet kapta az idén rendezett, XXVI. Moszkvai Nemzetközi Könyvvásár különdíja, amellyel minden évben a díszvendég ország legkiválóbb műfordítóit tüntetik ki. A díjat ezúttal Tatjana Voronkina és Jurij Guszev kapta, akik rengeteget tettek a két ország kulturális kapcsolatainak fejlesztéséért, kultúrájának kölcsönös megismeréséért. A „hivatalos” indoklás mögött két, rendkívül színes egyéniség, két páratlanul gazdag alkotói pálya rejlik. Tatjana Voronkinát az *Orosz Negyed* egy korábbi számában (2010. 1–2. sz. 42. o.) mutattuk be, ezúttal pedig Jurij Guszevvel ismertetjük meg olvasóinkat.

Kard és klaviatúra

Jurij Guszev – kivont karddal? Ennél abszurdabb képet elképzelni is nehéz, ám 2008 februárjában valóban kivont karddal állt a talán legszelídebb, leghalkabb szavú orosz irodalomtörténész, költő és műfordító az ünneplő közönség előtt: ekkor kapta meg az orosz Balassi-kiadás szerkesztéséért és gondozásáért a rangos elismerést: épp orosz nyelven jelent meg a világon a legelső, teljes, részletes filológiai apparátussal ellátott, idegen nyelvű Balassi-összes, s nem máshol, mint az Orosz Tudományos Akadémia legrangosabb sorozatában, a *Lityeraturnije pamjatnyiki* (Irodalmi emlékek) c. sorozatban, a Nauka kiadónál. Azóta a sorozat újabb magyar kötettel gazdagodott: 2011-ben megjelent Guszev fordításában Madách Imre *Az ember tragédiája* című műve. S bár e munkáért újabb kardot nem kapott, annál nagyobb elismerésnek tekinti a „Magyar Rapszódia” díjat. „Az az igazi kitüntetés számomra, hogy ezt a díjat épp az elbűvölő Svetlana Szorokina kezéből vehetem át. Erről álmodni sem mertem volna” – jegyezte meg Guszev a díjátadó ünnepségen, amelyet az orosz közönség bálványa, évtizedek óta legnépszerűbb tévébemondónője vezetett. Jurij Pavlovics finom bókja óriási sikert aratott.

Jurij Guszev hasonlóan finom, artistikus eszközökkel igyekszik sikerre vinni a magyar irodalom

ügyét, ugyancsak több évtizede. Véletlenül lett épp „magyaros” műfordító: fiatalkorában Kárpátaljára került tanítani, ahol annyira megtanult magyarul, és annyira megszerette a magyar kultúrát, hogy kandidátusi disszertációját már Kassák Lajos életútjáról írta (1968). Ma ő az egyedüli, aki Oroszországban a magyar irodalomtörténet doktora, az Orosz Tudományos Akadémia Szlavisztikai Kutatóintézetének főmunkatársa, Oleg Rosszijanov tanítványa. Ma már az ő tanítványai is jeles műfordítók, elismert kutatók lettek, köztük Okszana Jakimenko (a Ruszisztika MA állandó vendégtanára), aki mostanában védi meg nála disszertációját a kortárs magyar drámából.

Fordításainak és tudományos publikációnak csak a jegyzéke önálló kötetet tenne ki, s az egész magyar irodalmat felöleli. A lefordítandó műveket ugyanakkor páratlan tudatossággal választja meg, egyrészt arra törekszik, hogy az orosz olvasó előtt lassanként valóban egy teljes irodalomtörténeti kép alakuljon ki a magyar írásművészetről, különösen a meghatározó XIX–XX. századi periódusról, másrészt pedig olyan alkotókat igyekeznek a kiadóknek ajánlani, akik gondolkodásmódjuk, nyelvük, művészi világuk révén szervesen illeszkednek az orosz kultúrához. Jurij Guszev az orosz–magyar irodalmi kapcsolatokat nem csupán leírja és elemzi, hanem saját maga *teremt* is: a fordítások és a hozzájuk kapcsolódó tanulmányok révén valódi kölcsönhatások indulnak el. Déry Tibor és Németh László, Móricz Zsigmond és Illyés Gyula, hogy néhány példát említsünk, az ő keze nyomán vált az olvasók és a szakma körében ma is forgatott klasszikussá. Fordításai egy-

úttal a közelmúlt és a kortárs magyar irodalom területén is biztos orientációs pontot is jelentenek: Mészöly Miklós, Konrád György nevét a „vad” kilencvenes évek könyvtengerében is sikerült emlékeztetnie. Leginkább mégis Kertész Imre „orosz hangjaként” tartják számon: a Nobel-díjas író minden egyes művét ő fordította magyarra, és segítette hozzá a méltó megjelenéshez. De neki köszönhető a fiatalabb nemzedékek „orosz” szóhoz juttatása is: Krasznahorkai, Háy János, Dragomán György munkáit általa ismerik. Ott áll a komputerében lefordítva Spiró György *Fogsága*, s még ki tudja, hány jeles szépíró munkája, kiadóra, támogatóra várva. A halk szavú fordítótól azonban zokszót nem hallani: „Ha most nem is jelennek meg a gondosan archivált művek, nem baj. Majd eljön a maguk ideje” – mondja. És fordít, ír, válogat, szerkeszt tovább. Nem karddal vág utat a magyar irodalomnak. A klaviatúra és a csendes gondolat: ez az egyedüli eszköze.

Barátság és együttműködés: orosz állami kitüntetések kollégáinknak

Orosz Barátság Érdemrendet kapott 2013. szeptember 24-én Bálint József és Krausz Tamás, amelyet Alekszandr Tolkacs, az Oroszországi Föderáció rendkívüli és meghatalmazott nagykövete nyújtott át Vlagyimir Putyin elnök nevében a budapesti nagykövetségen. A rangos kitüntetéssel az orosz állam a két kutató tudományos munkásságát ismerte el, az általuk végzett hatalmas mennyiségű levéltári dokumentum feldolgozását, közlését és hiteles interpretációját, amivel – a nagykövet szavait idézve – „nagymértékben hozzájárultak a történelmi tisztánlátáshoz”. Szvák Gyula az orosz kultúra és tudomány nemzetközi kapcsolataiért felelős oroszországi minisztériumi főigazgatóság, a „Roszszotrudnyicsesztovo” kitüntetésében részesült. „A béke, barátság és együttműködés erősítéséért” elnevezésű érdeméremet Valerij Platonov, az Orosz Kulturális Központ igazgatója adta át 2013. október 19-én, a ház megalapításának 40. évfordulójára rendezett díszünnepségen (I. erről e számunk vezércikkét a 3. oldalon, valamint cikkünket a .... oldalon). Az alábbiakban Bálint József tevékenységének méltatását olvashatják, majd pedig professzoraink, Krausz Tamás és Szvák Gyula – az alkalomhoz képest talán túlságosan is frivol – köszöntését. Ám mivel kitüntetésük véletlenül egybeesett „kerek évfordulóik” évével, amit ők igyekeznek a legkevésbé sem komolyan venni, ezúttal a „laudációhoz” is e kevésbé hagyományos – legalábbis az öltöny-nyakkendő merev szabályait nélkülöző – formát választottuk.

Pillanatkép egy hosszú pályáról: Bálint József

Épp 65 éve történt, hogy Bálint József – már népi kollégistaként, sikeres műegyetemi felvételi után – száz magyar állami ösztöndíjas egyikeként a Szovjetunióba utazott. 1948 és 1953 között folytatott felsőfokú tanulmányait okleveles közgazdaként fejezte be a Leningrádi Tervgazdasági Főiskolán. 1953 márciusától egészen 1973-ig az állampárt központjában dolgozott, és a gazdaságpolitika formálásán túl a gazdaságpolitika és a politika harmonizálásával foglalkozott; előbb gyakornoki beosztásban, majd ugyanott a Gazdaságpolitikai Osztály vezetőjének helyetteseként, végül 1967-től az osztály vezetőjeként, Nyers Rezső hivatali felügyelete alatt. Az új gazdasági mechanizmust kidolgozó 16 szakmai munkacsoport egyikét irányította. 1967 és 1973 között a Központi Bizottság Gazdaságpolitikai Osztályának vezetése mellett a Gaz-

daságpolitikai Bizottság tagja. 1973-ban a Központi Statisztikai Hivatal elnökének nevezték ki államtitkári rangban, mely tiszteet egészen 1979-ig viselte. 1970 és 1980 között az MSZMP KB tagja is volt. Az ebben az időszakban végzett tudományos tevékenysége során főként módszertani, irányítási problémákkal, valamint a gazdaság és politika kapcsolatával, a beruházások szervezésével és kivitelezésével, illetőleg a társadalmi rétegződés által felvetett elméleti és gyakorlati kérdésekkel foglalkozott. Számos gazdaságpolitikai szakkiadványt szerkesztett. Elnökhelyettese volt az Európai Statisztikusok Bizottságának, tagja az ENSZ Demográfiai Bizottságának. *Társadalmi rétegződés és jövedelmek* című munkájával – ami eredeti és bővített (1983) kiadásban is megjelent a Kosuth Kiadó gondozásában – nyilvános akadémiai védésen nyerte el a közgazdaság-tudományok kandidátusa fokozatot, majd az ehhez járó doktori címet az akkori Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen 1982-ben. Főbb kutatási témái: a gazdasági mechanizmus 1968-as reformja, a magyar–szovjet gazdasági kapcsolatok, az 1945 utáni társadalmi mobilitás kérdése és a magyarországi jövedelmek rendszerváltást követő differenciálódása. Érdeklődése az utóbbi két évtizedben egyre inkább a második világháború egyes kelet-európai vonatkozásai felé fordult. Nem a hadműveletek, hanem a háborúk céljai; nem a hadászati-harcászati témák, hanem a civil ember cselekvőképessége, a megpróbáltatások elviselése, valamint az emberi teherbíró-képesség megismerése és bemutatása foglalkoztatta. 2003-ban jelent meg *900 nap a 300 évből* című monográfiája Leningrád 1941 és 1944 közötti német- finn blokádjának történetéről, amiért Vlagyimir Putyin, az Oroszországi Föderáció elnöke a „300 éves Szentpétervár” emlékéremmel tüntette ki. A könyv második kiadása 2010-ben látott napvilágot. 2012-ben az ELTE Ruszisztikai Központjának közreműködésével jelent meg *A Szovjetunió gazdasági kifosztása do-*

kumentumokban elbeszélve 1941–1944 című munkája. Legutóbbi művében (Magyarország nemzeti vagyonvesztése 1941–1947) pedig hazánk második világháborús gazdasági veszteségeit vette számba.

Mezei Bálint

„Egyedül nem megy” – Krausz Tamás jubileumára

„Hát a fő baj persze Rettegett Iván, de a gatyá is szerepet játszik” – írta Bulgakov nyomán Kiss Ilona nekem, szintén egy kerek születésnapomra, a mellékelt fotó által meghihletve. Csakhogy e képen ott áll mellettem Krausz Tamás is, szintén gatyában, és hát eléggé együtt állunk. Olyannyira együtt, mintha csak egy Garas-Kern-páros lennénk, egy nadrágban. A moszkvai paparazzo által elesett pillanat óta eltelt vagy tizenöt év, Krausz Tamás szinte semmit nem változott, csak a haja lett ritkább, és, persze, kevésbé vöröses. És hát 65 éves lett. Mit kezdjünk ezzel a sok évvel? Már öt éve is azzal fojtottam csírájába a tiszteletére készíthető kötet tervét, hogy fiatal ő még ehhez. Idén már fel se merült ez az ötlet, mert tényleg kortalan.

Több mint harminc éve ismerem, de a szememben semmit sem változott. Vörös ő ugyanúgy, ahogy akkor volt, amikor a 60-as, 70-es években a debreceni egyetemen jelentettek rá balossága miatt, mint a 80-as években, amikor a Mozgó Világ egy számát tiltották be miatta, vagy amikor 1989-ben az állampárt lebontásában vitt harcos szerepet. Azon kevesek közé tartozott, aki egy pillanattig sem osztozott a „jó” kapitalizmus illúziójában, a kelet-európai – s benne a magyar – rendszerváltás – értsd: kapitalista restauráció – eufóriájában. Ehelyett társaival már 1989-ben megalapította az

Eszmélet című folyóiratot, a baloldali rendszerkritika máig egyetlen valamirevaló magyar szellemi műhelyét. Jól emlékszem, hogy ezekben az években mennyien megmosolyogták, szép csendesen kiszorították a médiából, még az 1994–1998 közötti időben is, amikor pedig egy – elvben legalábbis – baloldali párt volt hatalmon. Tamás barátom korszerűtlen volt, egy letűntnek minősített eszmerendszer utolsó mohikánja, egy marxista.

Aztán valamikor a 90-es évek vége felé megtört a jég, egyre többen kezdték ismét komolyan venni, hogy újabban már azok is eszmei társként, de legalábbis szövetségesként tekintsenek rá, akik esküdt ellenségnek tartották. Mondanom sem kell, nem ő változott. A körülötte levő világ romlása látszik igazolni előfeltevéseit. Tudományos teljesítményét sosem vitatták. Iskolateremtő ruszisztikai munkássága evidencia a nemzetközi tudományosságban. Sőt, még a magyarban is, ahol egyébként sosem kezelték érdemeiken az egyetemes történéseket (még kevésbé a ruszisztákat). S bár kandidátusi disszertációja, majd akadémiai doktori munkája is nagy nemzetközi elismertséget kapott, soha senkinek nem jutott eszébe, hogy a Magyar Tudományos Akadémia tagjai közé válassza.

Ez őt a legkevésbé sem zavarta. Megjelent vagy két tucat könyve (Oroszországban például százezren felüli példányszámban), doktoriját kiadták Japánban, több művét az Egyesült Államokban, tanítványai sokasága tekint rá mint mesterére, az oroszok számára az ő sok száz oldalas Lenin-kötete a hivatkozási alap – mi dolga lenne neki az Akadémiával? Egy olyan testülettel, amelyet mindhiába igyekszik színvallásra készíteni a neohorthysta szellemi restaurációs kísérletek ügyében. Egyebek között az „illetékes” osztály elnökének a Gerő–Romsics-ügyben írott nyílt levelében: „Az utóbbi évtizedekben már szokatlan eljárásnak számított, ha intellektuális és tudományos eszközök helyett vitás kérdéseket hivatalos-hatalmi feddével, netán aláírási kampánnyal kívántak eldönteni. Látod-e veszélyét annak, hogy e téren fordulat áll be szellemi életünkben? Lehetséges-e, hogy az aláírási kampányhoz való csatlakozás egyfajta belépőjegy a 2010 után kialakult új, tekintélyelvű rendszerbe az „alkotó” értelmiség számára? Mi lehet az oka annak, hogy miközben akadémikusok élére álltak egy internetes cikkel szemben szervezett tiltakozásnak, nem történt semmiféle nyilvános fellépés az Akadémián a neohorthysta kultuszpolitika ellen? Miért nem szólalt meg egyetlen akadémikus sem a fajvédő, hungarista, antiszemita pap, Prohászka Ottokár „felszobrozása” ellen? Miért nem tiltakoztak az akadémikusok, történészek és irodalomtörténészek nyilas írók (köztük egy gyilkos) „tankönyvi” rehabilitálása ellen? Tudományos akadémiahoz méltó színvonalú, arányos reakciónak tartod Te ezt?”

A válasz elmaradása is egyfajta válasz természetesen, és ez az, ami Krausz professzort fiatalon tartja, és lankadatlan munkára kényszeríti. Tanárként, vezető professzorként az ELTE Ruszisztikai Központjában és kutatóként az orosz történelemben. Újabbban a magyar honvédség szovjet területen végzett „rendfenntartó” tevékenységét vizsgálja. Van vele munkája. A magyar levéltárakban még egyetlen magyar történész sem érdekelték a magyar háborús bűntettekkel kapcsolatos peres anyagok, a hihetetlen mennyiségű ezt igazoló szovjet dokumentummal való megismerkedésre meg még ennyire sem vették a fáradságot. Krausz Tamás 65 évesen szenzációs bejelentésre készül. Elkészült új könyve: alpmű lesz. A múlttal való őszinte, tisztázó erejű szembenézés, a nemzeti önismeret kézikönyve. Krausz professzor mindig nagykorúnak tekintette tanítványait, olvasóit. A történelemhamisítások, a historiával való manipulációk, a politikai megrendelésre ártírt nemzeti történelmek elleni intellektuális küzdelmében, a valamikor, akkor most lesz szüksége a józan, értő, felnőtt befogadó közegre. Ő, aki zoon politikónként és tudósként is mindig közös-ségben gondolkodott, tudja ugyanis a legjobban, hogy „egyedül nem megy”.

Szvák Gyula

Szabálytalan laudáció egy szabályos jubileumra

„Hát a fő baj persze Nagy Péter,
de a gatya is szerepet játszik”
(M. Bulgakov alapján)

Nem volt könnyű év az az 1953. Most nem említenénk a szakmánkat (is) közvetlenül érintő, március 5-én bekövetkező eseményt, szorítkozunk inkább arra, hogyan igyekezett fellélegezni ország és világ. Míg a mi irodalmunkra az 1953-as júliusi párthatározat hatott jótékonyan, s hallgatásra ítélte írók sora szólalt meg, a nagyvilágban megjelent a *Playboy* első száma a felöltözött Marilyn Monroe-val a címlapon és ruhátlanul a belső oldalakon. Nem térünk ki arra sem, ki mindenki született abban az évben (Jim Jarmusch amerikai filmrendezőtől Csányi Sándor magyar üzletemberig számos ismert és ismeretlen személyt sorol a Wikipédia), mi azonban most a február 18-án született ünnepeltre koncentrálnunk.

Bármennyire is tagadja, a február, a tél az ő ideje: „amikor a természet meghal, én akkor kapok új erőre, új munkákba kezdek” – ezt nem ő, hanem Vlagyimir Szorokin, a nagy nekrorealista mondta, de mondhatta volna laudáltunk is. Már csak azért is, mert hát minden történész nekrorealista is egy kicsit – elég publikációs listájukra ránézni: élőkkel nem nagyon foglalkoznak. Az, hogy miért

épp „a február az ő ideje”, mások máshogy, kevésbé metafizikusan, sokkal praktikusabban magyaráznak – ám legyen ez a történelem szakma dolga. Sokan hivatkoznak az újév-karácsony-régi újév stb. ünnepkör s a hozzá kapcsolódó ünneplési szokások következményeire, amelyektől jó, ha februárra meg lehet szabadulni. De ünnepeltünket ez hidegen hagyja, hisz közismerten, Jägermeisteréből is csak mértékkel kortyolgat, s míg mások másnapságukat borogatják, ő listáz, tervez, fogalmaz.

Hogy így volt-e már a középkor, az egyetemista, levelező aspiráns, tudományos ösztöndíjas és más hasonló években, ezt empirikusan nem tudjuk bizonyítani. Filológiai viszont annál inkább: 1982 telére már kész a könyv a „cárokról és kalandorokról”, majd sorjáznak a többiek tovább – jelezve, hogy nem tétlenül várja, hogy eljőjön az ő ideje. Mert eljön.

1986 végén barátaival megalakítja a Maecénás könyvkiadót, s bár a kronológia szerint az első könyv 1987 májusában jelenik meg, tudjuk, hogy a könyv életciklusában nem (csak) a megjelenés a mérvadó, hanem a korrektúra, az imprimatúra és egyebek, márpedig ezek, jól rekonstruálhatóan, épp februárra estek.

1990-ben kollégáival létrehozta a magyar történeti ruszisztika első autonóm műhelyét, a Magyar Ruszisztikai Intézetet, s bár nincs kéznél forrásunk, dokumentálandó, hogy ez épp februárra esett, mégis a tévedés kockázatát kizárva állíthatjuk, hogy így volt: egészen bizonyos, hogy egy pillanatot se várt az események sodrása közepette. Elvi, tisztán történeti-teoretikus fontossága volt, hogy egy napnyi folytonossághiány se maradjon az országgal való foglalkozás menetében. Márpedig hogy e hiányok fenyegetően jelen voltak nap mint nap, arra jól emlékszünk. 1995-ben az „Ru-

szisztika” az ELTE önálló tanszéke lett, s hogy ez februárban történt-e, egy kis irattározással kideríthető.

Az viszont, hogy februárban nyílt az orosz évad, 2005-ben, pontosan tudjuk (Gyurcsány-beszéddel, de nem *azzal*), 2006-ban, s épp februárban kapta a Puskin-érmet, ezt is pontosan tudjuk, igaz, hogy Putyin csak március 1-jén adta oda neki, de bátran feltehetjük, hogy február 28-án már a zsebében/táskájában volt. Február 23-án volt az első tárgyalás Moszkvában, a Russzkij Mirben, 2008-ban, s rá pontosan egy évvel, 2009. február 24-én megnyílt az Orosz Kabinet. 2011 februárjában megnyílt a virtuális oroszvilag.hu.

De mi köze mindehhez a gatyának, amit oly sokat mondóan a mottóban megelölegeztünk? Hiszen a gatyá – legalábbis publikus változatában: mint fürdőgatyá, evezősgatyá – eminensen a *nyár* ruhadarabja, melyet, mint a híressé vált dokumentumfotó mutatja, ünnepeltük is előszeretettel visel (a kép datálásával egyelőre gondok vannak). A megoldáshoz a Bulgakovval oly mély belső rokonságban álló Örkény István visz bennünket közelebb, *Az élet értelme* című egypercesével:

„Ha sok cseresznyepaprikát *madzagra* fűzünk, abból lesz a paprikakoszorú.

Ha viszont nem fűzzük fel őket, nem lesz belőlük koszorú.

Pedig a paprika ugyanannyi, éppoly piros, éppoly erős. De mégse koszorú.

Csak a madzag tenné? Nem a madzag teszi. Az a madzag, mint tudjuk, mellékes, harmadrangú valami.

Hát akkor mi?

Aki ezen elgondolkozik, s ügyel rá, hogy gondolatai ne kalandozzanak összevissza, hanem helyes irányba haladjanak, nagy igazságoknak jöhet a nyomára.”

A „szabálytalan” laudációkban említett „madzagos” ruhadarabokat a Ruszisztikai Központ honlapján lehet megtekinteni:
http://www.russtudies.hu/php/upload/File/2013/Kissllona_laudacioSzGy60.pdf

Kitüntetett barátaink

A hetedik...

Az Orosz Negyed e számának megjelenésével egyidőben, 2013. december 6-án kerül sor az Ruszisztikai Központ hagyományos évzáró ünnepségére, ahol immár hetedik alkalommal köszöntjük együtt mindazokat, akiknek a kuratórium odaítélte az Alapítvány az orosz nyelvért és kultúráért által 2007ben alapított ruszisztikai díjakat. A kitüntetettek neve ezidáig egészen az utolsó pillanatig hét pecséttel őrzött titok volt, az idén azonban egy kerek évforduló miatt kicsit változott a forgatókönyv: a fődíjat október 17-én nyújtotta át Szvák Gyula a megalapításának 40. évfordulóját ünneplő Orosz Kulturális Központ igazgatójának, Valerij Platonovnak és a jubiláló Ház munkatársainak (köszöntő beszédét a 3-4. oldalon olvashatják). Az Életmű-díj, az Év Ruszisztája, az Év Oroszstanára címmel kitüntetettek laudációját a Ruszisztikai Központ honlapján és következő számban közöljük.

Ruszista díjak – 2013

Pro Cultura Hungaro-Russica díj: a budapesti Orosz Kulturális Központ

Ruszista Életmű-díj: Szilárd Léna professzor, 1962 óta az ELTE tanára, az „Orosz irodalom Kelet és Nyugat vonzásában” doktoriskola megalapítója, az olaszországi Sassari Egyetem vendégtanára

Az Év Ruszisztája: Kroó Katalin habilitált egyetemi docens, az ELTE BTK Orosz Nyelvi és Irodalmi Tanszékének vezetője, aranyérmes Mestertanár (2007)

Az Év Oroszstanára: Jéri Lilla, a budapesti Karinthy Frigyes Kéttannyelvű Gimnázium tanára

Ruszysta élet

Januártól januárig követtük nyomon az év kiemelkedő történéseit *Orosz Negyed* előző számában (2012. 1–4. 10–15. o.). 2013 eddigi tíz hónapjának „Visszaszámláló”-ja ugyancsak azt igazolja, hogy a Ruszisztikai Központban az események és eredmények száma már-már „fordítottan” arányos a nehézségekkel: minél több problémával kell megküzdeni, annál jobban nő a hallgatók és tanárok „harci” kedve.

Hagyományaink

Nyílt nap – másodszer

Február 21-én ismét nyílt napra hívtuk a ruszisztika mesterszak iránt érdeklődőket – s a nagy érdeklődésre való tekintettel, immár másodszer ebben a szemeszterben (a nyílt nap hagyomá-

nya egyébként egyidős a ruszisztika mesterszakkal). A zsúfolásig megtelt Ruszisztikai Kabinetben ezúttal is a központ vezetői és munkatársai adtak tájékoztatást a Magyarországon, sőt a térségben is egyedülálló mesterszak előnyeiről és perspektíváiról. A feltett kérdésekből ítélve a hallgatószámot különösen a képzés gyakorlatorientált jellege foglalkoztatta, a szakmai fejlődés és oroszországi tanulmányutak lehetősége, és természetesen az elhelyezkedési esélyek.

Ruszisztikai Napok – negyedszer

Május 7-én indult a IV. Ruszisztikai Napok programsorozata, s mindjárt az elején egy újdonsággal: most először állítottuk fel a

Trefort-kertben a ruszisztikai standot, ahol a ruszisztika mesterszakos hallgatók a központ kiadványai mellett műveltségi vetélkedőkkel várták egyetemista társaikat.

Ruszisztikai Tábor – ötödször

Szeptember 20–22. között ötödször tartott nemzetközi ruszisztikai röptábort az ELTE Ruszisztikai Központja, az elmúlt évi visegrádi kitérő után ismét Balatonfüreden. Balatonfüred mintha maga is külön készült volna a visszatérésre: három napon át reformkori jelmezbe öltözött a város, romantikus időutazásra invitálva a nemzetközi vendégsereget. Oroszország

három városának négy egyeteméről érkeztek diákok – a Szentpétervári Állami Egyetem, az Oroszországi Állami Bölcsészettudományi Egyetem, a Moszkvai Állami Bölcsészettudományi Egyetem és a jekatyerinburgi Urali Föderatív Egyetem képviselőiben. A házigazdák ezúttal az első és másodéves ruszisztika mesterszakos hallgatók voltak. A szakmai program gerincét a hallgatók szakdolgozati prezentációi jelentették, történeti, kultúrtörténeti, szociológiai és politológiai témák váltották egymást. Ez a változatosság tükrözi a ruszisztika mesterszak célkitűzéseit: a leendő Oroszország-szakértő egyszerre kap tág országismereti képzést és mély ismereteket konkrét szakterületéről. Hasonlóan változatos volt a szabadidős programblokk is: a Jókai-villa magaslataitól Balatonfüred híres borospincéinek hűvös mélyéig terjedtek, miközben a magyar hallgatók mindenhol mindent oroszra fordítottak a külföldi vendégeknek.

Kutatók Éjszakája – harmadszor

Szeptember 27-én éjszaka szélhámosok és szélhámoságok várták az orosz történelem iránt érdeklődőket: a Ruszisztikai Központ ugyanis ezzel a témával várta a Kutatók Éjszakája egyetemi

programsorozatában részt vevőket. 2011 vezérfonala a tabutéma, 2012-ben a tévhitek és hazugságok kérdései, s mindkét alkalommal több százan látogattak el a Ruszisztikai Központba. A történelmi szélhámoságok még nagyobb vonzerőt jelentettek, a látogatók száma minden eddigi rekordot megdöntött.

„Karika-túrával” indult a maratoni menet: a híres karikaturista, Marabu sajtógrafikáinak kiállítását Tóth Levente, a Népszabadság mb. főszerkesztője nyitotta meg a Fortocska Galériában, *A kelet-európai történelem útvesztői* címmel. Aki ebből a groteszk labirintusból

időben kiszabadult, az mindjárt a rendhagyó szimpózium zsűfolt nézőterén találta magát, s hallhatott előadást a szélhámoság cárságáról (Szvák Gyula) és a Romanovok önjelölt reinkarnációiról (Gyóni Gábor), a „patyomkin-falváról” (Szaniszló Orsolya), Osztap Benderről, a szovjet irodalom leghíresebb szélhámosáról (Gyimesi Zsuzsanna), a forradalmi terrorszervezetek élére álló rendőrspicliről (Filippov Szergej), valamint az orosz történelem különös jelenségéről, a „megélhetési szélhámoságról”. Hogy ez a rendhagyó téma és szokatlan kérdésfeltevés milyen termékeny eredményekhez vezethet, azt bizonyította egyebek között a II. éves mesterszakos hallgatók prezentációja, akik Voronyezsben töltött szakmai gyakorlatuk tapasztalatai alapján azt elemezték, hogyan lehet kivédeni II. világháborús régészeti feltárásokkal a történeti interpretációk szélhámoságait.

Rusisztikai évadzáró – hetedszer

December 6-án várja a Ruszisztikai Központ hagyományos évadzáró ünnepségére – immár hetedik alkalommal – barátait, vendégeit, hogy együtt köszöntsék az idei év legsikeresebb kutatóit, oktatóit, hallgatóit. Amikor e sorokat írjuk, még a szakértők kezében vannak az „Év oroszdolgozata” pályázatra érkezett munkák, még nem tudjuk, ki lesz az „Év orosztanára”, ki kapja „Pro Cultura Hungariae” díjat a vele járó szamovárral együtt. Annyi bizonyos, hogy a hetedik díjátadó ceremónia legalább annyi megteremtést tartogat, mint a korábbiak.

Nemzetközi kapcsolataink

Október 17-én új intézményi megállapodással bővült a Ruszisztikai Központ nemzetközi kapcsolati hálózata: Vlagyimir Nyecsajev, a moszkvai Solohov Egyetem (MGGU) rektora együttműködési keretszerződést írt alá az ELTE vezetőivel, amelynek értelmében a felek közös tudományos projekteket valósítanak meg, kölcsönösen együttműködnek az oktatás és kutatás egyes területein, egye-

temi kurzusokat, műhelyeket szerveznek. Az aláírási ceremónián az ELTE részéről prof. dr. Erdődy Gábor nemzetközi kapcsolatokért felelős rektorhelyettes, dr. Borsodi Csaba oktatási és tanulmányi ügyekért felelős rektorhelyettes és dr. Fábri György közkapcsolati és kommunikációs ügyekért felelős rektorhelyettes volt jelen. A szerződéskötés aktusára közel egyéves előkészítés után került sor, amelyben – miként az ELTE oroszországi egyetemközi kapcsolatfelvételei során immár hagyomány – ezúttal is kulcsszerepet játszott a Ruszisztikai Központ. Nem véletlen, hogy a Solohov Egyetem rektora most is itt kezdte a budapesti látogatást, majd Dezső Tamással, a bölcsészkar dékánjával folytatott tárgyalásokat

a keretszerződés biztosította konkrét lehetőségekről, közös projektekről. A rektort elkísérte a kapcsolatfelvétel kezdeményezője, Rusztem Gibadulin, a nemrég alapított Russian Institute for Advanced Study (RIAS) igazgatója, aki 2013. április 19-én Jelena Brodovszkaja, a Politika-, Jog- és Társadalomtörténeti Intézet helyettes vezetője társaságában járt a Ruszisztikai Központban, hogy megkezdje az egyeztetéseket a ruszisztika mesterszak moszkvai elindításáról és egy esetleges közös diploma lehetőségéről (lásd még cikkeinket e számunk ... és ... oldalán).

2013. november 11–13. között jekatyerinburgi székhelyű Urali Föderatív Egyetem küldöttsége tárgyalt az ELTE bölcsészkarán a Ruszisztikai Központ közvetítésével. A Ruszisztikai Központ és az Urali Föderatív Egyetem Történelem Kara évek óta aktív szakmai kapcsolatot tart fenn egymással: közös konferenciákat szervezünk, közös publikációkat készítünk elő, az utóbbi három évben pedig már rendszeressé váltak a hallgatói csereprogramok. A jekatyerinburgi egyetem az idén kiemelt státuszt kapott az Orosz Föderáció kormányától (összesen hét ilyen státuszú intézmény van az országban), aminek köszönhetően új nemzetközi fejlesztéseket indíthatnak. Vendégoktatókat várnak, kettős diplomát adó közös mesterszakokat terveznek, külföldi hallgatókra számítanak Jekatyerinburgban és hallgatókat küldenek Európába. Ehhez keresnek partnereket európai egyetemeken. Az orosz delegáció tagja volt Jekatyerina Ljubimova és Dmitrij Bazanov, a Nemzetközi Kapcsolatok Osztályának vezetője és Veronika Viszokova történész. Az ELTE részéről Borsodi Csaba oktatási rektorhelyettes, Majoros István, az Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék vezetője, Farkas Ákos, az Anglisztika Tanszék vezetője, a Ruszisztikai Központ nevében pedig Gyóni Gábor és Gyimesi Zsuzsanna vettek részt a megbeszéléseken.

Magyar ruszisták a nagyvilágban

Csita jelentkezik

Április 5-én reggel, amikor Budapesten még csak 9 óra volt, a szibériai „kisvárosban”, Csitában, már este 6 óra volt, így aztán nem volt könnyű megszervezni, hogy a virtuális utazásról senki se késsen le. A kísérlet sikeres volt: a *Nyelvi képzés a XXI. században* című programsorozat részeként rendezett nemzetközi on-line konferenciára minden meghívott időben megérkezett. A Bajkálontúli Állami Egyetem Nemzetközi Jogi és Nemzetközi Kapcsolatok Tanszéke, valamint az ELTE BTK Ruszisztikai Központ együttműködésében megvalósuló sorozat keretén belül azt a kérdést

vizsgálják, hogyan oktatható napjainkban az orosz mint idegen nyelv a nemzetközi kapcsolatokra szakosodók körében. Magyar részről Irina Oszipova, Gyimesi Zsuzsanna és Pálosi Ildikó beszélt, a csitai egyetemet pedig N. Gyegtyarjeva és Je. Piscerszkaja képviselte. A résztvevőket Alekszej Kotyelnikov, az orosz külügyminisztérium Bajkálon túli területi képviselője, valamint Szvák Gyula köszöntötte.

Tanulmányutak Oroszországban

Az Oroszország-szakértői képzés, illetve a tényleges szakértővé válás elengedhetetlen feltétele a lehető legtöbb „helyszíni” tapasztalat felhalmozása. Ezért különösen nagy jelentősége van annak, hogy a Ruszisztika MA hallgatói a 2012–2013. tanévben a Balassi Intézet Campus Hungary programja támogatásával Oroszországba utazhattak néhány héttől több hónapig ter-

jedő időszakra. A másodéves MA hallgatók április 24. és május 6. között Moszkvában és Szentpéterváron tartózkodhattak: fogadó intézményük az Oroszországi Állami Bölcsészettudományi Egyetem volt. Az első éves hallgatók áprilisban Jekatyerinburgban jártak az Urali Föderatív Egyetem meghívására, és részt vettek a XI. Tavaszai Tudományos Diákkonferencián; a jekatyerinburgi tanulmányút során készült fotókat a Fortocska Galéria, a hagyományokhoz híven, önálló tárlaton mutatja be. A második szemeszterben – ugyancsak a Campus Hungary pályázat révén – több hónapos szakmai gyakorlaton vesz részt három végzős ruszisztika szakos hallgató Moszkvában, egy hallgató Kijevben, egy pedig Szentpéterváron.

Pisában jártunk

2013. június 25-én Olaszországban, a Pisai Egyetemen folytatódott az ELTE BTK Ruszisztikai Központjának tudományos rendezvénysorozata, amely az európai országok aktuális Oroszország-képét hivatott feltérképezni. Az első szimpóziumra 2009 februárjában került sor Budapesten, a Ruszisztikai Kabinet megnyitásakor, azóta Moszkvában, Brüsszelben, majd Szardínián, a

Sassari Egyetemen is találkoztak a téma szakértői. Az olaszországi oroszkép jellegzetességeiről Stefano Garzonio, Anna Lentovszkaja és Ivan Levтуhin beszélt, magyar részről pedig Búr Gábor, Krausz Tamás és Szvák Gyula tartott előadásokat. Az előadásokat követő viták során a magyar–olasz tudományos kapcsolatok új adataira is fény derült. A tudományos ülés jó alkalom volt arra is, hogy Szvák Gyula és Stefano Garzonio professzor, a Pisai Egyetem Orosz Filológia Tanszékének és Orosz Központjának vezetője tárgyaljon a további együttműködésről.

Hallgatóink Várnában

A Várnai Egyetem Orosz Központja idén nyáron ötödször rendezett nyári nemzetközi továbbképzést az orosz mint idegen nyelv oktatásának módszertani kérdéseiről. A Russzkij Mir Alapítvány hálózatában működő orosz központok e rendezvényén a budapesti Ruszisztikai Központot Györki Tamás, Jekatyerina Nyesztyerenko, Oszuszkai Ágnes és Herczeg Ildikó képviselték. A téma rendkívül aktuális volt: „Korszerű oktatási technológiák az orosz mint idegen nyelv tanításában”, amelyről szentpétervári, plovdivi és más egyetemekről érkezett oktatók tartottak előadásokat, мастерkurzusokat, amelyeken a hallgatók maguk is aktív (sőt, oly-

kor „hiperaktív”) résztvevők lehettek. „Az Orosz Világ részei vagyunk” című programon prezentációt tartottak az egyetemen folyó oroszoktatásról, a nemzeti est keretén belül pedig „Könnyen beszél a magyar!” címmel játékos vetélkedőt tartottak.

Előadás a Dumában

November 14-én másodszer rendezte meg Nemzetközi Parlamenti Fórumát Moszkvában az Oroszországi Állami Duma, ezúttal „Alkotmány. Demokrácia. Parlamentarizmus” címmel. A rendezvénynek külön jelentőséget kölcsönzött, hogy egybeesett a mai orosz alkotmány elfogadásának 20. évfordulójával. Az ünnepi ülést Szergej Nariskin, az Orosz Állami Duma elnöke nyitotta meg, és a plenáris ülésen felszólalt Jean-Claude Mignon, az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének elnöke. A magyar parlamentet Latorcai János, az Országgyűlés alelnöke képviselte, aki a magyar alaptörvény előtörténetéről és alappilléireiről tartott elő-

adást. A magyar ruszisztika nagy megtiszteltetése, hogy a nemzetközi fórum másik magyar résztvevőjeként Szvák Gyula, a Ruszisztikai Központ vezetője tarthatott előadást A „rokosz”-tól a demokráciáig (A parlamentarizmusról történelmi retrospektívában) címmel a *Parlament, demokratikus értékek és a közvélemény* nevű szekcióban.

Vendégelőadók a mesterszakon

Levéltár és történelem

2012. március 6-án Vaszilij Hrisztoforov, az Orosz Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete XX. századi Publikációs Központjának vezetője és Andrej Artyizov, az Oroszországi Föderáció Állami Levéltári Szolgálatának vezetője tartott előadást mesterszakos hallgatóknak az oroszországi levéltárak aktuális helyzetéről. Andrej Artyizov *Az oroszországi levéltárak társadalmi küldetése* című előadásában elmondta, hogy bár a könyvtárhasználók száma radikális csökkent – ami világjelenség –, a moszkvai levéltárak népszerűsége és kihasználtsága ugrásszerűen megnőtt.

Ez nagyrészt annak köszönhető, hogy a levéltári dokumentumok több mint 95 százaléka teljesen nyilvánossá vált az elmúlt másfél évtizedben. Ma már nemcsak szakemberek kutatnak levéltárakban, hanem magánemberek is – magánérdeklődésből. Ez az igény szinte egy új „iparágat” hívott életre: egyre több magáncég végez levéltári kutatásokat egyedi megrendelések alapján. Vaszilij Hrisztoforov *A szovjet hírszerzés és kémelhárítás tevékenységének fő jellemzői a Nagy Honvédő Háború idején* címen tartott érdekes részletekben bővelkedő előadást.

Holt lelkek és eleven témák

Március 20-án az Országos Idegennyelvű Könyvtár főmunkatársa, Molnár Natália, az orosz gyűjtemény kezelője tartott „házon kívüli” órát a másodéves ruszisztika MA szakos hallgatóknak. A könyvtár számos jelentős orosz nyelvű folyóiratot és hetilapot gyűjtött folyamatosan az 1940-es évek legvégétől kezdve, így

60-70 évfolyamot lehet hiánytalanul végigkövetni – izgalmas témák után kutatva egy esetleges ruszisztika mesterszakos szakdolgozathoz. A hallgatók számos különlegességet vehettek kézbe, köztük a *Holt lelkek* óriás méretű, bőrkötéses, illusztrált kiadását. Lingvokulturológiai érdekességnek számít egy 1856-ban kiadott, magyar és orosz nyelvű *Венгерская грамматика/Magyar nyelvtan* című kötet, amely a magyar nemesember és a magyar parasztember illusztrációival is próbálta fokozni a magyar nyelvtan kérdései iránti érdeklődést Oroszországbán.

Internet és irodalom

Április 16-án Jevgenyij Popov, a kiváló orosz író, a Ruszisztikai Központ „törzsvendége”, rendhagyó kultúrtörténeti szemináriumot tartott a ruszisztika és orosz mesterszakos hallgatóknak. Hétfényi Zsuzsa professzor bevezetésként Jevgenyij Zamjatyint idézte, aki 1928-ban *Hogyan írunk mi?* címmel kérdőívet állított össze kollégáinak. A kérdőív most afféle sorvezetőként működött a beszélgetés során: Jevgenyij Popov anekdoták, kultúrtörténeti érdekességek és verbális dokumentumok sokaságával válaszolt a kérdésekre, persze a rá jellemző önróniával körítve. Különösen érdekes volt egyik legújabb könyvének keletkezéstörténete: 2009-es infarktusa óta napi 2 órát dolgozik – ennyit engednek orvosai. Ez a kényszer segítette hozzá az internetes regényírás módszerének kidolgozásához. Amit két óra alatt meg tud írni (nagyjából 2500 karaktert), azt felteszi blogjára, amire átlagosan

300 komment érkezik. Ezeket elolvassa, átgondolja, reagál, esetleg beledolgozza a szövegbe. E szerves folyamat a termése a @рбайт. Широкое полотно címmel kiadott első orosz internet-regény, ami óriási figyelmet keltett világszerte. Ebből fordítottak le két részletet az *Orosz Negyed*, az oroszvilag.hu és a Pro Cultura Hungarica díjjal kitüntetett Európa Könyvkiadó műfordítói pályázatának résztvevői (a díjnyertes munkát e számunk ... oldalán közöljük).

Bajkálón innen és túl

Október 7-től egy héten át a Ruszisztikai Központ vendége volt Tatjana Guruleva, a Csita városában található Bajkálontúli Egyetem Nemzetközi Jogok és Nemzetközi Kapcsolatok tanszékének vezetője, akinek személyében először fogadhattunk vendéget a kelet-szibériai városból. Guruleva a mesterszak mindkét évfolyamán tartott szemináriumot és előadásokat, és találkozott a „metodikai szombaton” részt vevő középiskolai orosz-tanár-továbbképzés résztvevőivel is. Az előadás-sorozat az első félévben tartott Csita–Budapest virtuális konferencia szerves folytatása volt.

Orosz nők és vállalkozók

Október 9-én Galina Uljanova történészprofesszor, az Orosz Tudományos Akadémia Oroszország Története Intézetének főmunkatársa tartott előadást a ruszisztika mesterszakos hallgatóknak *Orosz női vállalkozók a XIX. században* címmel, amelynek alapját a szerző azonos című, angol nyelven megjelent monográfiája képezte. Uljanova levéltári kutatásai során több ezer bírósági feljegyzést olvasott végig, amelyek alapján rekonstruálta, hány nő

vállalkozóról lehet név szerint tudni Oroszországban a XIX. században. Igyekezett a név szerint ismerhető személyek biográfiai tényeit kideríteni, majd tipologizálta a gazdasági tevékenységük és családi kapcsolataik alapján kirajzolódó viszonyokat.

A hivatalos és nem hivatalos kultúra határán

November 4–6-án ismét előadásokat tartott a mesterszakosoknak Okszana Jakimenko irodalmár, műfordító, tolmács, a Szentpétervári Állami Egyetem magyar szakának tanára, aki ugyan-csak népszerű törzsvendégnek számít a Ruszisztikai Központban. A kétnapos kurzus első részében olyan szavakat, kifejezéseket elemzett a hallgatókkal együtt, amelyek más-más kulturális súllyal vannak jelen a két nyelvben, ezért egyértelmű fordításukhoz a szótári jelentés ismereténél sokkal többre van szükség. A második nap a *Szentpétervár ma: Hol csúszkál a határ a hivatalos és a nem hivatalos kultúra között* címben feltett kérdés vizsgálatával telt: Okszana Jakimenko összegyűjtött egy sor „mém”-nek tekinthető idézetet a szovjet korszakból, pedig akkor még senki nem

tudhatta, hogy a XXI. század elejének nagy bummját készítik elő: a mém-jelenséget.

Tudományos élet

Március 5-én került sor *A magyar megszálló csapatok a Szovjetunióban* című kötet bemutatójára a Kossuth Klubban, ahol olyan sokan gyűltek össze, hogy nemcsak az emeleti terem és előtere telt meg zsúfolásig, hanem a földszinti helyiségek is, ahol kihangosítás segítségével lehetett követni a nagyteremben zajló beszélgetést. A beszélgetésben a kötet főszerkesztője, Krausz Tamás professzor és társszerkesztője, Varga Éva Mária vett részt, valamint Sipos Péter és Szilágyi Ákos. Az esemény nagy médiavisszhangot váltott ki: többek között a HVG, a Népszava, az index.hu adott részletes beszámolót. Sipos Péter hozzászólását az oroszvilag.hu közölte, amelyhez nagyszámú komment érkezett.

Április 11-én tartotta idei tavaszi ülészakát a Magyar–Orosz Történelem Vegyesbizottság a Ruszisztikai Kabinetben, amelyen ezúttal a Krausz Tamás és Varga Éva Mária által szerkesztett, *A magyar megszálló csapatok a Szovjetunióban* című levéltári dokumentumkötetet vitatták meg. A tudományos vita anyagából e számunk ... oldalán közlünk részleteket.

Április 26–27-én nemzetközi konferenciát rendezett a Manfred Wörner Alapítvány – Az ELTE BTK Ruszisztikai Központjával és a Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézetével együttműködve *Oroszország a 21. század második évtizedében: kihívások és esélyek* címmel. A konferenciát Vaszilij Taraszjuk, az Oroszországi Állami Duma tagja és Palkovics László, a Corvinus Egyetem rektorhelyettese nyitotta meg, bevezetőt mondott Szvák Gyula, a Ruszisztikai Központ vezetője, illetve a Manfred Wörner Alapítvány kuratóriumi elnöke, Katona Tamás, a 2013. június 28-án elhunyt történész-politikus. A konferencián számos orosz parlamenti képviselő, politikus és szakértő vett részt, köztük Jurij Vasziljev professzor, Jevgenyij Mincsenko kommunikációs szakember, Konsztantyin Kosztyin, az Orosz Társadalmi Kamara tagja, Konsztantyin V. Szimonov, az Energiabiztonsági Alap vezérigazgatója. Az eseményen előadást tartottak neves magyarországi Oroszország-szakértők is, köztük Rácz András, Ludvig Zsuzsa, Sz. Bíró Zoltán, Deák András és mások. A legnagyobb érdeklődés Vlagyimír Mau, az Orosz Nemzetgazdasági és Közpolitikai Akadémia rektora előadását kísérte: a közgazdász professzor a „vad” 1990-es években részt vett az orosz gazdasági reformok elméleti megalapozásában, mint Jegor Gajdar és Anatolij Csubajsz tanácsadója.

Orosz történelmi sorvezető

Oroszországban mára voltaképpen eldőlt a vita: kell-e egységes iskolai történelemkönyv? Igen, kell, s bár ez nem azt jelenti, hogy ezentúl ugyanabból a tankönyvből tanulnak Brjanszktól Vagyivosztokig, azt azonban igen, hogy lesznek bizonyos alapelvek, amelyeket a történelemoktatás és tankönyvszerkesztés során figyelembe kell venni. A szemléleti keret, az ún. „történelmi-kulturális standard” kialakítása és konkretizálása az (újra) megalkotott Oroszországi Történelmi Társaság szakmai irányításával folyik, amelynek elnöke Szergej Nariskin, aki egyben az Állami Duma elnöke is, 2009–2012 között pedig ő vezette a történelemhamisítás megakadályozására felállított elnöki bizottságot. A „standard”-ot Szvák Gyula cikke alapján ismertetjük (*Népszabadság*, 2013. 07. 22.).

A „történelmi-kulturális standard”

A történelmi társaság munkacsoportja által kidolgozott „standard” afféle elvi alapvetésül szolgál a készülő, egységes történelemoktatási koncepcióhoz. Ennek legfontosabb elemei: az eddigi politikatörténelmi elv helyett a kultúrantropológiai megközelítés dominál; kiemelt figyelmet kell fordítani a szellemi és kulturális élet eredményeire; az orosz történelmi múlt egyik legjelentősebb sajátosságaként a soknemzetiségű és sok hitvallású nép bemutatására kell koncentrálni; tudatos értékviszonyt kell kidolgozni az egyes személyiségek, folyamatok és jelenségek minősítéséhez. E módszertani jellegű szempontokhoz számos olyan konk-

rét iránymutatás is kapcsolódik, amely az értékrend és szemlélet kialakítását alapozza meg. A legfontosabb sarokpontok, csupán jelzésszerűen:

- A patriotizmus, az állampolgáriság és a nemzetek közötti tolerancia; a vallások (elsősorban a pravoszláv) történetének integrálása;
- A hibákat is feltáró hazafias eszmeiség mint „az oroszországi állampolgári identitás” alapja;
- Az állampolgári aktivitás, a civil társadalom, az „oroszsági szocium” történelme – de mindenfajta „extremizmus” (terror, szovinizmus, messianizmus) nélkül;
- A katonai sikerek bemutatása mint a hazafias nevelés fontos része; a forradalmak, polgárháborúk mint az objektív történelmi érdekellentétek következményei;
- Az Orosz Birodalom mint pozitív erő; a múltbéli tragédiák mint leküldött válságok bemutatása.

A „standard” hét nagy periódusra bontja az orosz történelmet, kémértékben eltérve az eddigi periodizációktól. Különálló, „egyenértékű” periódus a Kijevi Rusz egészen a XV. század legvégéig, a XVI–XVII., a XVIII., valamint az egész XIX. század (beleértve még a XX. század elejét is). A legváratlanabb a XX. század három, szintén azonos „értékű” szakaszra bontása: 1917–1945, 1945–1985, 1985–2012. Szembeszökő tehát a „hosszú” XIX. század viszonylagos szakaszolatlansága, valamint a közelmúlt történetének hangsúlyos interpretálási igénye (miközben a putyini periódusról gyakorlatilag egy szó sem olvasható a kifejtő részben).

A munka a részleteket illetően még folyik, de már a jelenlegi anyag alapján is megfogalmazható, hogy offenzív szemléletű tankönyvcsalád készül, amelyen végigvonul Oroszország nagysága, történelmi (világtörténelmi) teljesítménye. Mindez a folytonosság

történet szemléleti keretein belül, ahol a szovjet rendszer történelmi szerepét sem vitatják, sőt hangsúlyozzák a „sztálini szocializmus” modernizációjának eredményeit (miközben a sillabuszban Lenin történelmi teljesítményéről nem esik szó), amelyek mintegy csúcspontja a nagy honvédő háború egyetemes emberi jelentőségű sikere. Ebből a logikából következik, hogy a Szovjetunió 1960–70-es évekbeli történetét az addigi orosz történelem legkiemelkedőbb periódusának minősítik.

Ehhez hozzájárul egyfajta mennyiségi szemlélet, amely az orosz/szovjet birodalom kiterjedése, nagysága felől hajlamos annak sikerességét nézni. Nagyon hangsúlyos az integrálási szándék. Az anyagban visszatérően ismétlődik a birodalom mindenkori egységének gondolata, amelynek célja a mai korosztályok ezen ala-

puló identitástudatának kifejlesztése, erősítése, az „oroszországi szocium” alapkategóriává emelése – amellet, hogy a másság iránti befogadásra nevelés is hangot kap. Lényeges mozzanat, hogy a káoszt legyűrő és az egységet biztosító rendteremtés zálogát a mindenkori erős központi hatalomban találják meg – még a XVI–XVII. századi autokratikus formájában is. Ebben a folyamatban a pravoszláv egyház történelmi tevékenységének cementező szerepet tulajdonítanak.

Az úgynevezett „orosz sajátosságok”, a „sajátos orosz út” problémakörét a szöveg ellentmondásosan értelmezi. A XVI–XVII. század esetében „az önelvűség” objektív adottságként manifesztálódik, míg I. Pétertől kezdve az orosz/szovjet történelem sajátos, a Nyugatot beérni/leelőzni hivatott állandó előrerohanások és visz-

31 vitás kérdés

Alekszandr Csubarjan, az Orosz Tudományos Akadémia Egyetemes történeti intézetének igazgatója szerint folytatni kell a diskurzust az orosz történelem vitás kérdéseiről, amelyek közül a 31 legproblematisabb pont az alábbi:

- 1) az óorosz állam megalakulása és a varégok szerepe;
- 2) az óorosz nép létezése és a Rusz örökségének értelmezése mint Oroszország, Ukrajna és Belarusz történelmének közös fundamentuma;
- 3) Alekszandr Nyevszkij történelmi választása: az orosz földek alárendelése az Arany Hordának;
- 4) Moszkva felemelkedésének okai, az első moszkvai fejedelmek politikája a tatár kánok és más orosz fejedelmek irányában;
- 5) IV. Iván szerepe az orosz történelemben;
- 6) kísérletek a Szmuta, a palotaforradalmak idején az uralkodó egyeduralmának korlátozására és ezen próbálkozások kudarcának lehetséges okai;
- 7) Ukrajna egyesülése Oroszországgal (okok és következmények);
- 8) Oroszország társadalmi és politikai rendszerének sajátosságai (röghöz kötés, egyeduralom) Nyugat-Európával való összehasonlításban;
- 9) a péteri átalakítás okai, sajátosságai, következményei, ára;
- 10) a felvilágosult abszolutizmus politikájának lényege és következményei;
- 11) I. Sándor, I. Miklós, II. Sándor, III. Sándor belpolitikájának értelmezése;
- 12) a XIX–XX. század társadalmi mozgalmának jellege és értékelése Oroszország történetében;
- 13) Oroszország szerepe a nemzetközi kapcsolatokban a XIX. században és a XX. század elején;
- 14) az önkényuralom nemzetiségi politikájának értékelése;
- 15) az Orosz Birodalom fejlettségének értékelése a XX. század elején;
- 16) a monarchia bukásának és a bolsevikok hatalomra jutásának okai, következménye;
- 17) az emigráció első hullámának kultúrája: a száműzött értelmiség;
- 18) a NEP feladásának okai, industrializáció, kollektivizáció és kulturális átalakulás;
- 19) a bolsevikok nemzetiségi politikájának jellege és értékelése;
- 20) az egypárti diktatúra és Sztálin egyeduralma kiépülésének okai, következményei;
- 21) a Szovjetunió külpolitikájának értékelése a második világháborút megelőzően és elején;
- 22) a Szovjetunió győzelmének ára a Nagy Honvédő Háborúban;
- 23) a Szovjetunió szerepének értékelése a „hidegháború” kialakulásában;
- 24) a szovjet nemzetiségi politika;
- 25) Hruscsov reformjainak okai, következményei, értékelése;
- 26) Brezsnyev uralmának értékelése, az orosz disszidens mozgalom;
- 27) a „peresztrojka” és a Szovjetunió széthullásának okai, következményei, értékelése;
- 28) az 1990-es évek eleji gazdasági reformok („sokkterápia”) értékelése, okai, következményei;
- 29) Jelcin szerepe Oroszország történetében;
- 30) Oroszország külpolitikájának értékelése az 1990-es években;
- 31) az oroszországi gazdasági és politikai stabilizáció a 2000-es években.

szatáncolások soraként íródik le, amelynek nem világosan kifejtettek az egyetemes történeti törvényszerűségei és hazai történeti specifikumai, illetve ezek szimbiotikus viszonya.

Egy sikeres Oroszország képe

Akárhog is, az új orosz történelemtankönyvek számára írt „történeti-kulturális standard” a tradicionális orosz történelemszemlélettől számos ponton eltérő, metodikai szempontból több újítást javasoló, egy sikeres Oroszország képét kínáló szakmai sorveze-

tő. A totalitáriánus elméletet, a Hitler–Sztálin-azonosságot hirdető és a nagy honvédő háború jelentőségét relativizáló mai magyar neo-hidegháborús történészek nem sok muníciót találnak maguknak ebben az új orosz tankönyvi koncepcióban. Mi, ruszisták, pedig majd lefolytatjuk a magunk vitáját orosz kollégáinkkal a szakma sáncain belül. Amúgy is nyitott kapukat döngöztünk: az anyag ott van a világhálón, bárki, aki tud oroszul, olvashatja, kommentárokat fűzhet hozzá. A jövő orosz történelemkönyveinek az orosz történelem vitás kérdéseire is választ kell adniuk.

Az új orosz történelemoktatási koncepció megrendelője az orosz állam. Ha a koncepció szakmai vitája eredményes lesz, akkor hozzásegíti Oroszországot a maga legitimációs ideológiájához. Nincs szó arról, hogy egy darab egységes tankönyvcsaládot kívánnának bevezetni történelemből. Egy egységes történelemszemléleti „minimumot” azonban minden tankönyv számára elő kívánnak írni, világossá akarják tenni a történelemtanítás prioritásait, értékszempontjait és szellemiségét.

Oroszország „szimbólumai”

A Rosszija megint jól behúzott. A tévécsatorna, tudniillik. Hasonlatosan a 2008-as nagy vállalkozásukhoz, az Oroszország neve című, össznépi szavazós játékhoz, az idén, március 25. és október 6. között Oroszország tíz vizuális szimbóluma kerestetett. Amint legelső számunkban írtuk (Orosz Negyed, 2010. 1. sz. 22. o.), a korábbi show sem volt mentes „belső harcoktól”: alig tudták ugyanis Sztálint leszorítani az első helyről, és csak – ki tudja, milyen szférákban zajló – harcok árán futott be az élre a 13. században élt Alekszandr Nyevszkij fejedelem – amúgy a pravoszláv egyház szentje. A mostani „multimediális projektről”, ellentmondásairól és háttéréről a kampány honlapja (<http://www.10russia.ru>) és Szvák Gyula cikke alapján adunk képet (http://www.oroszvilag.hu/index.php?t1=kultura_programok&hid=4324).

Csecsen csoda vs. orosz csoda?

A verseny az Orosz Földrajzi Társaság szakmai égisze alatt zajlott, és alapvetően turisztikai és persze országgép-javítási célból rendezték meg, hogy a társadalom lehető legszélesebb köreinek bevonásával felkeltsék az érdeklődést a hatalmas ország épített nevezetességei, természeti csodái iránt. Tulajdonképpen már az is meglepő, hogy öt évvel az „Oroszország 7 csodája” – egy másik SMS-gyűjtő akció – után a Rosszija ismét elérkezettnek látta az időt, hogy egy gyakorlatilag azonos körben mozgó kérdésről ismét megszondázza az oroszországi régiókat. Még a „verseny” rendje, szabályai is kísértetiesen hasonlóak. Háromfordulós szavazás, amelyben először Oroszország tíz nagy földrajzi-közigazgatási közege saját régiója „csodáira” szavazott, majd a második fordulóban egy közös virtuális küzdőtéren eresztették össze e régiókat. Az „Oroszország 10” küzdelem első szakasza példátlan eredménnyel zárult. Kapaszkodjanak meg: a Kreml győzött. De nem ám a moszkvai, a Vörös tér mögött, hanem a Kolonna városában levő. Szó, ami szó, elég régi – III. Vaszilij korában kezdték építeni, a XVI. század második negyedében – és viszonylag szépen megőrződött az utókornak. 38 603 629 SMS- és internetszavazatot kapott. Ám az igazi szenzációt nem is ez okozta, hanem hogy a második helyre a 2008-ban épült, Ahmat Kadirov „Csecsenföld szíve” elnevezésű mecset került – mindössze 400 ezer szavazattal lemaradva. Ami főként annak tükrében kapja meg a maga jelentőségét, hogy a további nyolc „jelölt” összesen nem kapott még 15 millió szavazatot sem. Ramzan Kadi-

rov csecsen elnök rögtön csalást kiáltott, és kilátásba helyezte, hogy „visszalépteti” az apjáról elnevezett mecsetet a versenyből. Ráadásul valami igaza lehet is: az utolsó napokban valóban akadozott a Csecsenföldről érkező SMS-ek fogadása...

Panaszra persze lehetett volna ok az „oroszcsoodák” kiesése miatt is (a 2007-es szavazás győztesének listáját lásd: *Orosz Negyed*, 2010. 2. sz. 32. o.): Oroszország 7 csodája között most csak egyetlenegy „csoda”, a Bajkál-tó maradt meg dísznek a versenyben. Semmi moszkvai vagy pétervári nevezetesség, viszont van köztük két pravoszláv kolostoregyüttes, két mecset, két vár, egy buddhista templom, egy szabadtéri művészeti park, és természeti „csodaként” a Bajkál mellett maradt egy vulkán, mégpedig a Japán által elvitatott – 1973 óta lakatlan – Kunasir szigeten lévő Tyjatya vulkán.

Happy end vagy sms-„ex machina”?

A fináléban azonban, ahogy várható volt, minden elrendeződött. Választani ugyanis nemcsak a végső tízből, hanem összesen harminc potenciális „szimbólumból” lehetett, sőt legalább ötöt kellett is: és helyreállt a világ – Oroszország – rendje. Illetve, mégse teljesen. A moszkvai Kreml, a Vörös tér (nem is beszélve a Lenin-mauzóleumról) ugyanis még a legjobb harmincba sem került be, így aztán már pótvizsgáznia sem lehet. A 224 605 768 internetes és mobiltelefonos szavazat alapján azonban visszakerült a 10-es mezőnybe néhány, korábban kiszavazott „csoda”, így például a sztálingrádi csata emlékét őrző Mamaj-kurgán és a „Haza-anyácska hív” szobor, természeti csodaként viszont egyedül csak a Bajkál-tó maradt. Az orosz államiság erejét négy „kreml” hirdeti, de nem a moszkvai, hanem Kolonna, Nyizsnyij Novgorod, Pszkov és Rosztov erődítményei. Oroszország vallási sokszínűségének jelzésére két egyházi szimbó-

Nálunk a „vodka” nyert!

Mi az első három szó, ami eszedbe jut Oroszországról? – ezt a kérdést tették fel a ruszisztikai mesterszakos hallgatók azoknak az érdeklődőknek, akik a IV. Ruszisztikai Napokon meglátogatták a Ruszisztikai Központ standját a Trefort-kertben. 150-en válaszoltak írásban a feltett kérdésre, és összesen 450 szót neveztek meg. Ackermann Sándor első éves ruszisztika MA szakos hallgató készítette el az összesítést, amely szerint a gyorsteszten a „vodka” nyert: a megkérdezettek közül 69 hallgatónak ez a szó jutott legelőször eszébe. Nagyságrendekkel maradt le a vodka mögött Putyin és Moszkva – őket 25-en, illetve 24-en nevezték meg elsőként. A matrjoska 12 válaszolónak, a szamová 9-nek, a medve és Lenin 8-8 hallgatónak jutott eszébe. 1-1 szavazatot kapott több tucat szó, fogalom és név, köztük a „davaj”, a Pussy Riot, Natasa Rosztova és Szvák Gyula...

lum maradt, a Szergjjev Poszad-i Szentháromság–Szergjij-főkolostor, valamint a Kadirovról elnevezett „Csecsenföld szíve” mecset. Az orosz építészeti kultúra két kiemelkedő jelenségét pedig két „végpont”: Kizsi puritán faépítészete és Peterhof burjánzó barokkja jelképezi. S hogy e szépen „kiegyensúlyozódott” összképet ne rontsa le holmi szavazatszám alapján megállapított hierarchia, a tíz győztes neve és képe véletlenszerű sorrendben szerepel a projekt honlapján. Hadd maradjon meg ez a békés összkép a szavazókban és honlaplátogatókban.

De a figyelmes olvasókban emellett a tanság is megmarad – miként Szvák Gyula jelzi idézett cikkében. „Az akció honlapja szerint az egyik legfőbb cél a »geopatriotizmus« új hullámának formálása a régiókban. Nos, ez, úgy tűnik, kicsit túl jól sikerült, ugyanis a centrum gyakorlatilag kimaradt belőle. Viszont sikerült felkörülni a regionális nemzeti érzelmeket. A közigazgatási körzetek ugyanis Oroszországban általában nem egyneműek sem etnikai, sem vallási tekintetben. Egyébként is, a régiók nem egyszerűen a lokálpatriotizmus, de a nemzeti öntudat fejlődésének felfelé ívelő fázisában vannak. Bizonyos területeken a mecset valójában az ott élő nép vallási-nemzeti szimbóluma, s ennél fogva nemzeti büszkeség és védelem tárgya, dicsőségének hirdetése ilyen körülmények között nemzeti prioritás.

Persze nem összoroszországi prioritás. A sok kis nemzeti prioritás aligha fog valami grandiózus orosz »geopatriotizmus« összeállni egy effajta szavazós játékban. Nem véletlenül vette kézbe a tankönyvek kérdését a hatalom, és dolgoztatta ki azok egységes tartalmi-szemléleti standardját, amelynek egyik fő tétele az összoroszországi identitás megteremtése. Van mit, lesz még mit tanítani erről a majdan elkészülő tankönyvekből.”

Feltáratlan múlt

„A történész szakma nem engedheti meg, hogy a jelenkori történelmet »bulvárosítsák«, az arról folytatott diskurzust kizárólag különféle médiafelületek tematizálják, és – esetenként – pillanatnyi politikai érdekek szerint hamisítsák, manipulálják. Kinek-kinek közülünk a saját területén és kompetenciái szerint egyénileg, de bizottságunknak testületileg is részt kell vennie a »történelem« visszahódításának hosszadalmas és nem gyors sikereket ígérő munkájában” – jegyezte meg Szvák Gyula a Magyar–Orosz Történelmi Vegyesbizottság egyik legutóbbi ülésén, s a bizottság ennek jegyében fogadott el hosszú távú kutatási tervet, és kezdte meg *A Vörös Hadsereg és a szovjet hatóságok Magyarországon, a magyar hadsereg és hatóságok a Szovjetunióban a második világháborúban és utána* című téma kidolgozását a vegyesbizottság orosz tagozatával egyeztetve. E program keretében látott napvilágot magyar nyelven *A magyar megszálló csapatok a Szovjetunióban. Levéltári dokumentumok, 1941–1947* című kötet, melynek főszerkesztője Krausz Tamás, társszerkesztői Varga Éva Mária, valamint Andrej Artyizov és Vaszilij Hrisztoforov. A kötet nyilvános bemutatójára a Kossuth Klubban óriási közönség- és médiaérdeklődés mellett került sor, szakmai vitájára pedig a vegyesbizottság tavaszi ülészakán. Az alábbi összeállításban a két tudományos rendezvényen elhangzottakból közlünk részleteket. A vegyesbizottság ülészakának teljes anyaga a .... olvasható, a sajtóvisszhangból pedig a Ruszisztikai Központ, az oroszvilag.hu (<http://www.oroszvilag.hu/?t1=tortenelem&hid=3882/>) és a L'Harmattan kiadó honlapja ad válogatást http://www.harmattan.hu/konyv_1007.html.

A háttér

„A Horthy-reminiszenciák újraeledésének korszakában végre szembe kell néz-

zünk a Horthy-korszak valóságos történetének eddig sok szempontból elhagytott vagy úgyszólván feledésbe merült lapjaival, a szovjet területen elkövetett népiirtás tényeivel.” (*Krausz Tamás, a kötet főszerkesztője*)

„A II. világháborúban való magyar részvétel historikumának és különösen a 2. hadsereg Don-kanyarbeli tragédiája történetének napjainkban konjunktúrája van. A megjelenő művek túlnyomó többségének szemléletét az államrezon szintjére emelt kormányzati ideológia határozza meg, azaz elsősorban a Horthy-rendszer háborús politikájának egyértelmű helyeslése és apologetikája. Gyakran idéznek olyan magyar politikai és katonai vezetőket a kritikus 1941-es esztendőből, akik a Szovjetunió elleni háborúban való magyar részvételt egyöntetűen Magyarország nemzeti érdekének deklarálják. Werth Henrik gyalogsági tábornok, a honvéd vezérkar főnöke 1941. június 16-án kelt emlékirata szerint a közreműködést megköveteli »az ország területi épségének, valamint állami és társadalmi rendszerének biztosítása, erre kötelez keresztény, nemzeti alapon álló világnézetünk, mert politikailag a tengelyhatalmak mellett véglegesen lekööttük magunkat, mert további országgyarapításunk is ettől függ«. Bárdossy László kormányfő, noha nem állottak tőle távol Werth Henrik szempontjai, taktikai okokból ellenezte az önkéntes felajánkozást. Véleményét Horthy Miklós kormányzó is osztotta. Az államfő és a miniszterelnök úgy vélték, hogy meg kell várni a német jeladást a magyar hadba lépésre, mert ez esetben ellenszolgáltatást lehet kérni. A németek viszont éppen a kéréstől ódzkodtak, mert az egyetlen jutalomként odaígérhető terület a Bánát volt, amelyre Románia is igényt tartott.

A Berlin és Budapest között kialakult patthelyzetet a kaszai bombázás oldotta meg. Az észak-magyarországi várost, mint ismeretes, 1941. jú-

nius 26-án felségjel nélküli repülőgépek bombázták, a támadó raj nemzeti hovatarozása nem volt megállapítható, a titok mindmáig megoldatlan maradt. Bárdossy úgy vélte, hogy nem igazán fontos a Kassát bombázó gépek nemzetisége, csak az, hogy a magyar vezérkar megegyezett a németekkel, miszerint a támadókat szovjet gépeknek tekintik, ami azt bizonyítja, hogy a németek valójában Magyarország hadba lépését kívánják. Íme megvolt a kívánt jeladás: június 27-én a kormányfő bejelentette, hogy beállott a hadiállapot a Szovjetunióval.

A háborúban való részvételhez semmiféle állítólagos magyar nemzeti érdek nem fűződött. Gróf Bethlen István, a korszak legjelentékenyebb politikusa 1944 júniusában írott emlékiratában keserű szavakkal bírálta az 1940–1941-ben folytatott magyar külpolitikát. A Szovjetunió elleni hadba lépésről szólva visszautasította azt a propagandát, »amelynek érdekében állott, hogy a bolsevizmus mumusának a falra festésével a háborúba beugrasson minket. A bolsevizmus kétségkívül egész Európára jelent veszélyt, de nem a kis Magyarország hivatása, hogy népe virágjának feláldozásával ettől a veszélytől Európát megmentsse.« (Sipos Péter történész)

Hitelesek-e a közölt dokumentumok?

„Először nyílt lehetőség magyar szakemberek számára az Oroszországi Biztonsági Szolgálat (FSZB) Központi Archívumában egy nagyobb irategyüttes (NKVD/MVD és NKGB/MGB iratokban a magyar katonai vezetés kihallgatási jegyzőkönyvei) kutatására és közzétételére. Az itt, továbbá az Oroszországi Föderáció Állami Levéltárban és a Voronyezi Területi Állami Levéltárban feltárt dokumentumok rendkívüli értéke nyilvánvaló minden szakember számára: Németországban e dokumentumok hitelességét nem is vitatják.” (Varga Éva Mária levéltári kutató, a kötet egyik szerkesztője)

„A hadifoglyok vallomásait a szemtanúk beszámolóival és a feltárható bizonyítékokkal is összevetettük. Pusztán a gyilkosságokról több mint 54 ezer jelentés készült, a károkról pedig közel 4 millió jegyzőkönyvet vettek fel. Ilyen mennyiségű iratot pedig nem lehet módszeresen meghamisítani, vagy akár csak manipulálni.” (Vaszilij Sztjepanovics Hrisztoforov tábornok, a Szövetségi Biztonsági Szolgálat Levéltárának igazgatója)

„Szakály Sándor és Szabó Péter hazai levéltárakban fellelhető adatok alapján jó néhány pontatlanságot mutattak ki a most közölt anyagokban, s ebből olyan következtetést vontak le, hogy a dokumentumkötet szerkesztői nem végeztek alapos forráskritikát, ill. tanácsként is elhangzott részükről, ha jól emlékszem, hogy ilyen jellegű kötet megjelentetésekor nem szabad eltekinteni a többoldalú forráskritikától. A közölt dokumentumok hitelességét azon az alapon is vitatták, hogy a szovjet belügyi szervek, az NKVD »mindennapos gyakorlata«, a kényszervallatások eredményeképpen született jegyzőkönyvek nem tekinthetők megbízható forrásoknak. Ilyen alapon miért lennének hitelesek az Ungváry Krisztián által idézett német (Gestapo, SS) iratok vagy éppenséggel az ÁVO, ÁVH által összeállított anyagok?” (Gebei Sándor történész, a Magyar–Orosz Történész Vegyesbizottság társelnöke)

„Néhány (had)történész hangos szóval követeli a kötetünk forráskritikáját vagy annak kiszélesítését, mondván, felmerül a hitelesség problémája. Ám amikor az elmúlt évtizedekben a megszálló csapatok teljesítményét vizsgáló néhány munka a német és magyar források feldolgozásába bele-belefogott, furcsamód sosem követelte a szovjet forrásokat a német és magyar források kritikájához. Most, hogy a szovjet források 70 év után végre megérkeztek, most nem örvendeznek, hanem a hiteles forrásokkal szemben a magyar és német források jelentőségét hangsúlyozzák. Mint Szvák Gyula mondta egy Ungváry Krisztiánnal vitázó írásában: »ha a források

német nyelvűek, jók, ha oroszok, nem jók.» (Krausz Tamás, a kötet főszerkesztője)

„1942–1945 között működött a Szovjetunióban a Rendkívüli Állami Bizottság (RÁB) »a fasiszta német betolakodók és bűntársaik gaztetteinek és általuk a szovjet polgároknak okozott károknak a felmérésére és megállapítására«. A dokumentumok tartalmazzák a családtagok, a rokonok, a barátok, a munkatársak, a katonák és a hadifoglyok legyilkolásának hiteles leírásait, a szemtanúk vallomlásait a kegyetlenkedésekről. Minden egyes jegyzőkönyv személyes vádirat is egyben.» (Sipos Péter történész)

„Akik kétségbe vonják a kötetben közölt szovjet források hitelességét és megbízhatóságát, azoknak elegendő a magyar katonák idézett jelentései és visszaemlékezései átfutni ahhoz, hogy rádőbbenjenek előítéleteikre. A mézszárlásokat szerencsével túlélő, saját szavaikkal, más-más aspektusból, de ugyanazt az esemény-sort előadó egyszerű szovjet emberek vallomásai alátámasztják a beszámoló tartalmának valódiságát még akkor is, ha a jegyzőkönyvet felvevő írnokok stílusosan, politikai-ideológiai vagy propagandisztikus klisék beiktatásával átjárvhatták az eredeti szöveget.» (Szili Sándor történész)

Újak-e a feltárt információk?

„Köztudott, hogy Hitler 1941-es »komisszár-parancsa« és Keitel azt követő direktívái kötelezővé tették a Wehrmacht számára a politikai tisztak likvidálását és a polgári lakosság legyilkolását elrettentésül. A német katonáknak büntetlenséget ígértek arra hivatkozva, hogy a Szovjetunió nem részese a hágai konvenciónak. Szakmai körökben közismert a magyar vezérkar 1942 közepén kiadott 10. számú utasítása és annak a partizánok elleni harcra vonatkozó kiegészítései, amelyek elrendelték, hogy a honvédség a legkegyetlenebb módszerekkel hajtja végre a megszállásból eredő feladatait: a partizánokkal együttműködő civileket lölje agyon, kivégzésekkel félelmitse meg. A német főparancsnokság alá rendelt magyar csapatok nyilvánvalóan teljesítették a velük szemben megfogalmazott elvárásokat. A most közzé tett forráskiadvány pusztán visszaigazolja ezt a tényt.» (Szili Sándor történész)

„Egy Boldizsár Ferenc nevű honvéd (46/1. 2. század, tábori posta 115/20) egy ilyen »hóstitet« , amelyre még büszke is volt, feljegyzett a naplójában: »Mikor a faluba értünk, a legelső három házat én gyújtottam fel. Ott a férfiakat, nőt, gyermeket megöltük, és a falut felégettük. Továbbmentünk... A kiváló magatartású huszáraink a falut felgyújtották, és a harmadik század rakétával gyújto-

gatt. Onnan mentünk tovább felderíteni. Az idő alatt, míg mi felderítettünk, a huszárok hat falut égettek fel...«

„A feltárt dokumentumok *ad acta* teszik az olyan elképzeléseket, az olyan relativizáló, mentegető »egyrészt-másrészt« megfogalmazásokat, hogy a »háborúban elkerülhetetlenek a kilengések, atrocitások«, csak »kis számú, fegyelmezetlen katonáról beszélhetünk«, »az ilyen események a háború velejárói« stb. A levéltári források alapján megállapíthatjuk, hogy a magyar csapatok az elfoglalt szovjet területeken 1941 és 1944 között népiirtást követtek el. E kötet lapjain a dokumentumok tükrében a náci genocídium »magyar fejezete« tárul fel. Ezek a bűncselekmények mint emberiség elleni bűncselekmények sohasem évülnek el.

A magyar királyi honvédség által szovjet területen végrehajtott népiirtás mind ez ideig nem képezte tudományos kutatás és feldolgozás tárgyát. A kialakult vákuum nem indokolható a források hiányával még a szovjet levéltárak megnyitása előtt sem. A magyar kutatók számára éppenséggel rendelkezésre állottak volna az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában és a Hadtörténeti Levéltárban őrzött iratok. A téma megközelítését mind Magyarországon, mind a Szovjetunióban politikai-ideológiai béklyók bénították meg és tették szinte lehetetlenné. A párt- és állami szervek túlságosan kényesnek, indulatokat keltőnek találták a szovjet területen elkövetett tömeggyilkosságok és rablások megbolygatását, ami óhatatlanul igényt támasztott volna a magyar területen elkövetett szovjet atrocitások tudományos vizsgálatára. Ezért az egész témakör tabuvá vált, megakadályozandó, hogy a múltbeli bűnök felhánytorgatása zavarokat okozzon a Szovjetunió és újdonsült délkelet-európai szövetségeseinek viszonyában.» (Sipos Péter történész)

Valóban megtörtént?

„A kérdést, hogy egyáltalán elkövethették-e magyar katonák a kötetben leírt tetteket, háborús lélektani oldalról közelíteném meg. A besorozott katona elveszíti személyiségének autonómiáját, kiszolgáltatottá válik, egzisztenciálisan és logisztikailag nehezen elviselhető körülmények közé kerül. Rendszertelenül és igénytelenül kénytelen táplálkozni, nem tudja váltani ruháját, nincs módja testi higiénia fenntartására, gyakran állati körülmények között alszik, tábori latrinákon végzi szükségét, folyamatos rettegésben él, nem tudja kiélni nemi kényszerét, ki van szakítva otthoni környezetéből. Ehhez jön az életveszély, a halál közelsége, a nyájszellem és az aktív ideológiai kondicionálás, amely igyekszik alacsonyabb rendű élőlénynek feltüntetni az ellenséget, amelynek elpusztítása nem

bűn, hanem dicséretet érdemlő cselekedet. Ezalatt elképesztő módon frusztrálódik, hihetetlen mértékű elfojtott agresszió, düh gyülemlik fel benne, ilyen körülmények között, ha lehetőség adódik rá, az elfojtott indulatok, késztetések kirobbanhatnak, és olyan cselekedetekhez vezethetnek, amelyeket utólag, békés körülmények között sem önmaguknak, sem környezetüknek nem tudnak megmagyarázni. Nem az egyes emberek a bűnösök, hanem azok, akik különböző ideológiai-politikai megfontolásokból vágóhídra hajtották őket. *(Bebesi György történetész)*

Népiirtás volt?

„A Szovjetunió elleni totális háborúban a népiirtás nem járulékos elem volt, hanem a háború lényege: a háború célja a népiirtás volt, a szlávok lakta kelet-európai területek faji gyarmatosítása, a német élettér kialakítása. A népiirtás volt a háború kontextusa, és nem fordítva. [...] A keleti fronton minden harcoló fél számára megszűnt a modern európai hadijog, civil és katona, katonai és békés terület elválasztása, és a tengelyhatalmak számára minden katonai siker a népiirtás célját szolgálta, de a hadviselés és megszállás gyakorlata sem vált el a népiirtástól. A civilek megölését gyakran úgy tüntetik fel, mint a partizánvadászat hozadékát. A viszony azonban éppen fordított: a partizánmozgalom nagyrészt éppen a népiirtás hatására indult el. A háború kezdete óta a civileket is célzó partizánvadász akciók ellenére – vagy hatására – folyamatosan nőtt a partizánok száma: 1943-ban már közel egymillió irreguláris fogott fegyvert, addigra mintegy 8 millió civil halt meg a front mögött, jelentős részük a partizánellenes megtorlások keretében. Dokumentumok – a Barbarossa-tervhez kapcsolódó megszállási tervek, parancsok – bizonyítják, hogy a németek tudatos genocídiumot hajtottak végre a Szovjetunióban. A Szovjetunió nyugati területei Hitler szerint a német élettér része volt, így a háború alatt a lakosság szisztematikus megtizedelésére törekedtek. A nyolcmillió áldozat közül 2,5 millió volt zsidó, de Belorussziában minden negyedik civil polgár, köztük rengeteg gyerek esett áldozatul a megszállásoknak. E térségben mintegy 620-630 falu lakosságát irtották

ki. Mindez nem magyarázható csupán a partizánakciókra adott német válaszlépésként. A történetek kimerítik a genocídium bűntettét, amelynek fogalmát jogilag a második világháború után Raphael Lemkin lengyel jogász határozta meg mint a »nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport teljes vagy részleges kiirtása céljából« elkövetett gyilkosságokat. Bibó István 1946-ban elnézést kért a keleti fronton történetekért, és azt mondta: az e miatti »szégyenérzetnek fenn kell maradni, amíg a morális regenerálódás nem történik meg«. Ez máig nem történt meg. Ezért is fontos, hogy *A magyar megszálló csapatok a Szovjetunióban* című kötethez hasonló munkák tisztázzák a háború alatt elkövetett bűntetteket.” *(Szilágyi Ákos esztéta, költő, Oroszország-szakértő)*

„A civil lakosság sérelmére elkövetett szörnyűségek, kegyetlenkedések, megtorló vagy elrettentő akciók – pl. a frekventált Csernyigov, Gomel stb. térségében – egyértelműen háborús bűnök. De beletartoznak-e ezek a barbár cselekedetek a népiirtás fogalmába? Nekem úgy tűnik, hogy a népiirtás fogalmával óvatosabban kellene bánni.” *(Gebei Sándor történetész)*

„Bár a népiirtás a nácik és szövetségeseik egyik fontos célkitűzése és majdnem mindennapi gyakorlata volt, mégsem minősíthető minden ott történt erőszak, atrocitás vagy akár gyilkosság népiirtásnak. Mindez legfeljebb csak árnyalhatja a végső képet, de a történeti hűség kedvéért nem árthat a szervezett népiirtásban való közreműködés megkülönböztetése a hadszíntéren alkalmazott megtorlástól, az okkupációval járó egyéb intézkedésektől vagy akár az egyéni vagy kiscsoportos kezdeményezésű atrocitásoktól. Sajnos nagy valószínűséggel a magyar katonák által az akkori Szovjetunióban elkövetett sok szörnyűséget más forrásokkal is alá lehetne támasztani – például a magyar levéltári forrásokkal vagy talán most még az utolsó lehetséges *oral history* interjúkkal. Erre a kontrollra, illetve alátámasztásra a támadások elkerülése végett a kötet szerkesztői korábban is gondolhattak volna. Különösen akkor, amikor tudták, hogy milyen intézmények levéltáraiból származó dokumentumokkal dolgoznak.” *(Halász Iván történetész)*

„Nyilvánvaló, hogy a népiirtás fogalma nem megy át könnyen a magyar köztu-

datba. Ennek egyik fontos oka az, hogy a náci népiítés »magyar fejezetének« tárgyszerű feldolgozása a mai hatalom legitimációs szükségleteivel – finoman fogalmazva – diametrálisan szemben áll. A témakör politikaérzékenysége főképpen a hadtörténetek reakcióiban öltött testet, akiknek egy része a dokumentumok autentikussága ellenére inkább a »mundér becsülete« védelmének álláspontját részesíti előnyben. A kötetet komolyan felfogó szakemberek persze pontosan látják, hogy ez a könyv az áldozatok szempontjait tükröző és eddig elhallgatott dokumentumokat tartalmaz. A német és magyar megszálló erők dokumentumainak feldolgozását nem nekünk kell elvégeznünk, ezt a sok évtizedes elmaradást, amely egyes kísérletek ellenére elég jelentős, a magyar hadtörténetészeknek kell felszámolni. Mi a szakfolyóiratokban készek vagyunk a további vitára. *(Krausz Tamás, a kötet főszerkesztője)*

Magyar vagy német történelem?

„Ezek a források a német és magyar megszálló csapatok közös tevékenységéről szólnak.” *(Varga Éva Mária levéltári kutató, a kötet egyik szerkesztője)*

„1941 ősztől, a Keleti és a Nyugati Megszálló Csoport alárendeltségében 90 ezer magyar katona mintegy félmillió négyzetkilométernyi területen látott el okkupációs feladatokat Ukrajna, Oroszország és Belorusszia területén. A megszállás ún. front mögötti „hadialkalmazást”, gyakorlatilag partizánvadászatot jelentett. A magyar csapatok magatartása kapcsán Joseph Goebbels, Hitler egyik bizalmasa, birodalmi propagandaminiszter 1942. május 18-án a következőt jegyezte be naplójába a brjanszki erdő térségében zajló harcokról: „Ettől a régiótól délre magyar alakulatok harcolnak. Egyik falut a másik után kell elfoglalniuk és pacifikálniuk. Amikor a magyarok azt közlik, hogy pacifikáltak egy falut, ez rendszerint azt jelenti, hogy egyetlen lakos sem maradt.” *(Sipos Péter történész)*

„A magyar hadseregnek csak egy része kapott frontszolgálatot, a másik része a Magyar Megszálló Csoport Parancsnokság részeként a megszállásban vett részt, s így részint a németekkel együtt, részint önállóan részese volt az atrocitásoknak. Ez nem csak gyilkosságot jelentett, hanem rablást, fosztogatást is. A magyar »rendfenntartás« – a hiedelemmel ellentétben – nemcsak Ukrajnára, hanem Oroszország főképpen brjanszki, kurszki, harkovi és voronyezsi területeire, valamint Belorusszia jelentős közzeteire terjedt ki, ami együttesen Magyarország területének többszöröse. 1941 ősztől a Szovjetunió területén több mint félmillió négyzetkilométeren magyar csapatok láttak el megszálló feladatokat.” *(Szilágyi Ákos esztéta, költő, Oroszország-szakértő)*

„A magyar partizánvadászok rendszeresen együttműködtek a hasonló rendeltetésű német közegekkel. Erről Kubik Béla csapatcsendőőr őrmester a következőket vallotta: »1941-ben bevonultam a 32/II. zlj.-hoz, és ezzel az alakulattal 1941 októberében szovjet hadműveleti területre mentem... Egy német zászlóaljot váltottunk le, és alakulatunkat partizánvadász feladattal bízta meg a német parancsnokság... 1941 decemberében a német parancsnokság kb. 80 szovjet polgárt küldött át a zászlóaljnak, hogy hallgassuk ki, majd végezzük ki őket. A fogdaépületben folyt a szovjet polgárok kihallgatása... mivel a szovjet polgárok nem vallottak, borzalmas módon megkínózták őket. Ezt onnan tudom, mert gyakran lehetett a fogdaépületből kihallani a megkínzott szovjet polgárok jajgatását... A kivégző osztaggal együtt körülfogtuk a szovjet polgárokat, és elindultunk velük a kivégzés színhelyére. Mikor a vasútvonal mellett lévő bombatölcsérekhez értünk, a százados parancsot adott a szovjet polgároknak, hogy vetközzenek le. Többen nem engedelmeskedtek a parancsnak, ezeket az embereket a kivégző részleg tagjai vetköztették le, kegyetlen ütlegelés közben. A szovjet polgárokat a kivégző részleg tagjai lelőkdözték a bombatölcsérbe...”

„A Rendkívüli Állami Bizottság 1945. március 28-i összefoglaló jelentése szerint csupán a Csernyigovi terület 12 járásában a magyar katonák 38 611 békés szovjet állampolgárt gyilkoltak meg. A tömeggyilkosságok központja Scsorsz város volt, ahol a börtönökben, parkokban, erdőkben – többször is az elpusztítandók által megásott óriási sírgödrök előtt – sok ezer embert végeztek ki a legborzalmasabb kínzások között. Sokfelé a leggyakoribb kivégzés az elevenen elégetés volt. Az áldozatok nagy többségükben öregek, nők és gyermekek voltak, de legyilkoltak csecsemőket a szoptató anyákkal együtt. És Scsorsz csak egy kivégzőhely volt a sok közül.” *(Sipos Péter történész)*

Kik voltak az áldozatok?

„A viták során egyelőre háttérben maradt azok sorsa, akik annak idején otthon voltak vagy ott ragadtak: a különböző megszálló hadseregek műveleti területén élő szovjet polgári lakosság, s az e lakosságból származó katonák, akik idegen agresszorral szemben védték hazájukat. Akkor is, ha ez a haza diktatúra volt, annak kegyetlen vezetője pedig Sztálin. Ez egy brutális, az alacsonyabb rendűnek titulált faj leigázására és az általa lakott terület gyarmatosítására és totális gazdasági kiaknázására irányuló hódító háború volt. Ezt a hódító jelleget a Szovjetunió elleni támadás fő kezdeményezői sem tagadták. Ebben a háborúban a kezdeti ütemet és alaphangot a támadók diktálták – a náci Németország kato-

nái és szövetségeseik voltak, köztük a keleti fronton szolgáló magyar egységek –, a kegyetlenség mértékét is. Ebből a szempontból a második világháború már-már egyedülálló volt, legalábbis a modern korban. Ez nemcsak a háború »modern« (»nagyipari«) jellegéből fakadt, hanem a mögötte álló ideológiából és a főszereplők motiváltságából is, amely éles szembefordulást jelentett az antik, a későbbi keresztény, illetve humanista és felvilágosult tradíciókon alapuló majdnem kétezer éves európai civilizációval. A német náciizmus minden addigi civilizált szabályt felrúgott, s ez független attól, hogy a másik – védekező fél – mit követett el, de attól is, hogy mit tartalmaztak az egyes »konzervatívabb« csatlósok hadi, illetve megszállási szabályzatai, illetve mit engedtek meg vagy nem a csatlósok régi vágású vagy egyszerűen csak normálisabb lelkületű vezetői. Független ez attól is, hogy mi történt a háború után. Hibás, illetve kontraproduktív volt az a törekvés is, hogy a második világháború után a náci és hazai csatlósai alól effektíve felszabadított, de aztán végső soron katonailag megszállt Magyarországon a »bűnös« nép vagy nemzet szindrómáját erősítették, de ugyanolyan hibás most csak és kizárólag a saját áldozati szereppel, illetve egyéni tragédiával foglalkozni. Sőt, nemcsak kontraproduktív, hanem erkölcsileg és politikailag veszélyes is. (Halász Iván történész)

Miért hallgatnak az elkövetők?

„Gyermekkori barátom parasztgazda nagyapja a magyar megszálló csapatok katonája volt Ukrajnában. Az 1970-es évek viszonyai között keveset mert beszélni az ezzel kapcsolatos emlékeiről. Állította: félték a partizánoktól, s ezért olyan erdőrezekben őrzétköztek, ahol biztosan nem lehetett összetalálkozni velük. Egyszer azonban – mindkét fél számára váratlanul – mégis egymásba botlottak. Néhány másodpercen át farkasszemet néztek. Egyik csapat tagjai sem mertek a fegyverükhöz kapni. Végül libasorban, némán, ellentétes irányba elvonultak egymás mellett. A nagyapa elbeszélésének fantáziadús elemei dacára valószínű, hogy ilyen »békés« epizódok is előfordulhattak. – E privát történetből kikövetkeztethetően és az említett parancsok ismeretében sejteni lehetett, hogy a magyar partizánvadászok óvták saját életüket, és harci feladataik teljesítése helyett szívesebben választották a védtelen civil lakosság lemészárlását, mintsem annak kockázatát, hogy fegyveres csoportok után kutatva az erdőben maguk is áldozatul essenek. Elszámolni a hadvezetés felé „megfélemlítés” végrehajtásával is lehetett... A magyar katonák által a polgári lakosság terhére elkövetett gyilkosságok brutalitása nem a Horthy-rendszer jellegéből fakadt. Az I. világháború lélektesztió hatását és annak civil társadalomra visszaható következményeit

döbbenetes erővel mutatja be Móricz Zsigmond a *Szegény emberek* c. novellájában. A Vörös Hadsereg békés lakossággal szembeni fellépése azzal magyarázható, hogy politikai megfontolások miatt a »felszabadító« szovjet harcosok számára hivatalosan megtiltották a túlkapásokat. Azok ugyan nagy számban mégis előfordultak, de nem öltöttek rendszer-jelleget. A német és a magyar hadvezetés ellenben egyenesen uszította katonáit.” (Szili Sándor történész)

Miért hallgat a magyar történész szakma?

„Miért nem szólalnak meg az MTA akadémikus történészei? – kérdezi gyakran a kötet főszerkesztője. Én úgy tudom, hogy az akadémikusok között nincsenek olyanok, akik otthonosan mozognának a Szovjetunió XX. századi történetében, különösen a II. világháború történetében. Bizonyára a Hadtörténeti Intézet bevonásával lehet és kell e problémákat tisztázni. Még akkor is, ha közben sokan úgy érzékelik, hogy manapság már nem történeti-ténybeli kérdésekről van szó, hanem a Horthy-korszak, benne a Horthy-hadsereg tevékenységének »fényesítése« zajlik. Ez ellen fel kell emelni a szavunkat. (Gebei Sándor történész)

„Bár a vitában résztvevők közül senki sem szakértője a hadtörténetnek, még kevésbé a II. világháború történetének, de történészek, akik jól ismerik a forráskritika szabályait. Egyetemes történészek, akik értik és értelmezni is tudnak hasonló forrásokat. És akiket szakterületük és szakmájuk szabályai szerint nem vezetnek az egyetemes emberi értékeken kívül más – mentegető, felmentő, relativizálni igyekvő: végső soron nacionalista – szempontok. Külön örülök, hogy ilyen hangsúllyal kerültek viszont szóba a *moralitás* szempontjai. Az utóbbi években az benyomásom támadt, hogy a történész céh, az ún. »akadémiai tudományosság«, mint ördög a tömjénfüsttől, úgy irtózik az ilyesmitől. Én viszont azt gondolom, több kollégámmal együtt, hogy a történész mesteriség elválaszthatatlan része az erkölcsi ítélet. (Szvák Gyula)

„Mély meghatottsággal látjuk a magyar kollégák bátorságát, hogy feltárták a náci genocídium rendkívüli és fájdalmas valóságát.” (Andrej Nyikolajevics Artyizov, az Oroszországi Föderáció Állami Levéltárának igazgatója)

A magyar megszálló csapatok a Szovjetunióban – Levéltári dokumentumok 1941–47. Főszerkesztő: Krausz Tamás. Szerkesztők: Sipos Péter, Varga Éva Mária, Andrej Ny. Artyizov, Vaszilij Sz. Hrisztoforov, Szergej I. Filonyenko. L'Harmattan, Budapest, 2013, 629 oldal, 3900 Ft

Az igazi „orosz negyed”

Budapesten két „orosz negyed” is van, s valójában lapunk is onnan, az Andrássy és Bajza utca környéki „igazi” várostopográfiai egységtől kölcsönözte a nevét. Itt van egy csomóban az Oroszországi Nagykövetség, itt állunk sorba vízumért a Konzulátus előtt, itt van az Oroszországi Kereskedelmi Kamara, néhány háztömbnyire, a Barátság házában a Magyar–Orosz Művelődési és Baráti Társaság székháza, másik irányban a pravoszláv egyház imaháza és parókiája, de legfőképpen itt van a rendszerváltás óta az Andrássy út 120.-ban az Orosz Kulturális Központ (OKK), a Magyarországon 1973-ban megnyílt Szovjet Kultúra és Tudomány Házának a jogutódja. A Ház, ahogyan, nagybetűvel írva, e számunk vezércikkében írtuk.

Nem először invitáljuk az Orosz Negyed olvasóit ide, a Házba: legutóbb például akkor tudósítottunk innen, amikor a központ igazgatóját, Valerij Platonovot magyarországi tevékenységének 10. évfordulója alkalmából köszöntöttük (*Orosz Negyed*, 2009. 2. sz. 41. o.). Azóta az igazgató – néhány éves szünet után – újra visszatért budapesti állomáshelyére, s új tervekkel, friss erővel készült az újabb jubileumra: a Ház 40. évfordulójára.

A hivatalos ünnepségre 2009. október 17-én került sor nagyszámú magyar és orosz kulturális, tudományos személyiség és politikusok jelenlétében – olyan programmal, amely azt jelzi: a magyar–orosz kulturális kapcsolatok területe talán az egyedüli, amely megőrizte folytonosságát az utóbbi 40 év során a rendszerváltást követő apály ellenére is. Ez a folytonosság elsősorban abban

a nyitottságban érzékelhető, ahogyan a magyar és orosz kultúra képviselői és intézményei egymáshoz viszonyulnak: a legfőbb szempont a szellemi érték és a személyes kíváncsiság.

Ennek jegyében válogatta össze Valerij Platonov a jubileumi fotókiállítás anyagát, páras, füledt nyáreleji heteket töltve a TASZSZ hírügynökség és az MTI fotótáiraiban. Egyenként kézbe vett minden lehetséges kiállítási darabot, s mindegyik egy korszak történetét idézte fel: Nyeszterenkótól Töröcsik Mariig, Nyikita Mihalkovtól Jancsó Miklósig, Viszockijtől Kállai Ferencig, és még sorolhatnánk. Arcok, személyiségek, akiknek a két ország kultúrájában való állandó jelenléte azt jelzi, hogy ezt a kapcsolatrendszer nem az ideológia, nem a politikai ukáz, hanem a valódi érdeklődés irányította. A kiállítás egyik legkorábbi felvétele 1956-ban készült, a zeneszerző Aram Hacsaturjan és a szobrász Kisfaludi Strobl Zsigmond találkozásáról, de van kép a Budapestre érkező Tovsztonogovról és Bondarcukról és a Moszkvába utazó Ruttkai Éváról és Gábor Miklósról, Csurka István Művész Színház-beli 1979-es premierjéről és Szűcs Judit koncertjéről. Számos esemény azóta már kultúrtörténeti kuriózum a magyar közönség számára is, itt azonban, a Ház atmoszférájában, a 40 év szerves történetének része.

A Ház maga is lassan hozzáidomult ehhez az atmoszférához, megőrizve az eredeti hagyományt, integrálva az újabb és újabb történeteket. Kevesen tudják, hogy eredetileg, a XIX. század végén az Andrássy út 120. szám alatt álló épületben lakott Hubay Jenő, a kiváló magyar hegedűművész, zeneszerző és pedagógus, akinek előadó-művészete nagy elismerést vívott ki külföldön, így Oroszországban is. Az Andrássy út átépítése során ezen a helyen Benes Imre korai szecessziós premodern stílusban épített villát Sváb Gyula építész részére, aki a századelő nagy orosz mecénásai, a Szavva Morozovok és Tretyakovok polgári életmódját élte itt családjával és bérlőivel. A helyiségek elrendezése és berendezése jelentős részben megőrizte eredeti állapotát. A tulajdonos és a családja az első emeleten lakott, a földszinti lakást Grünwald Vilmos nagyiparos bérelte, aki baráti kapcsolatban állt Rippl-Rónai Józseffel, a kiváló magyar posztimpreszionista festővel. A művész nevével viseli az Orosz Kulturális Központtal szomszédos utca.

1945 augusztusában a Szovjetunió Kereskedelmi Képviselete vette meg az épületet a magyar államtól, és 110 férőhelyes multifunkcionális színháztermet, valamint 100 m²-es kiállítótermet alakított ki. Az 1991-es funkcióváltáskor a többi helyiséget a kulturális központ tevékenységi területeihez igazították. A nagyterem mérete úgy változtatható, hogy lehet akár zeneszalón, akár irodalmi szalon is, de nagy konferenciák és előadások befogadására is

alkalmassá tehető. A legtöbb állandó látogatót a könyvtár vonzza: a folyamatosan bővülő, felnőtteknek és gyermekeknek szóló könyvállomány meghaladja a 18 ezer kötetet, elsősorban orosz és külföldi szépirodalmat, történelmi, képzőművészeti és nyelvészeti témájú könyveket kínálva. A kézikönyvek, lexikonok mellett több tucat újság és folyóirat közül válogathat az érdeklődő, aki a könyvtáron keresztül egyénileg kíván előfizetni oroszországi sajtótermékekre. Egyre népszerűbbek az elektronikus könyvtári szolgáltatások és adatbázisok: a Jelcin Elnöki Könyvtár elektronikus „fiókja” révén pl. legalább 80 ezer egységet lehet folyamatosan elérni. Egyedülálló a „Virtuális Orosz Múzeum” projekt, amely az orosz nemzeti képzőművészeti alkotások rendkívül gazdag gyűjteményéhez ad állandó hozzáférést: alapját az Orosz Múzeum multimédiás programjának és videofilmjeinek egységes bázisa képezi.

Az orosz nyelvtanulók egyre nagyobb számban veszik igénybe az Orosz Kulturális Központ reális és virtuális tereit: évente mintegy 800 hallgató iratkozik be a különböző szinteken hirdetett tanfolyamokra, amelyek a Közös Európai Nyelvi Referenciakeretnek (alapszint–mesterfok) megfelelően működnek, tapasztalt anya-

nyelvi tanárok vezetésével. Az évente rendezett nyelvvizsgákon oroszországi állami nyelvvizsga-bizonyítványt lehet szerezni (I–IV. szintű általános nyelvvizsga), amely ugyancsak megfelel az európai oktatási térség idegen nyelvi vizsgáinak. A magyarországi orosznyelv-tanárok tudományos-módszertani szemináriumokon és nemzetközi tudományos konferenciákon vehetnek részt.

A nyilvános programok háttérében intenzív kulturális diplomácia és tudományos kooperáció folyik. A Ház biztosítja a két ország állami kulturális és oktatási intézményeivel, valamint civil és nonprofit szervezetekkel való kapcsolattartás feltételeit, és meghatározó szerepet játszik a magyarországi Oroszország-kép alakításában. Hogy mennyire sikeresen, azt az utóbbi évek orosz reneszánsza igazolja. Az „igazi” orosz negyed központja az *Orosz Negyedre* továbbra is számíthat.

Cím: 1062 Budapest, Andrásy út 120.

Telefon: +361/332-2154

Fax: +361/312-2693

E-mail: mail@ruscenter.hu

Web: www.ruscenter.hu

«Здесь ощутительнее, чем где-либо, пульс русской истории, здесь собрано наиболее нервных, чувствующих и двигательных окончаний, здесь Россия ощущается как целое.»
П. Флоренский

„Lenin öröksége”: új intézet született

Moszkva és Sziergijev Poszad között félúton, úgy 40 kilométerre a fővárostól, ma is őrzi szovjet korszakbeli nevét az elektricska „feltételes megállója”: Заветы Ильича, azaz „Iljics öröksége”. Iljics klasszikus szobra is ott áll a platform mögött, karjával valahová Sziergijev Poszad felé mutat, de alig figyel rá valaki, minden ingázó rohan a dolga után. Az egykori nyaralótelep lakói és a környékbeli törzsutasok között idén nyár elején új arcok

jelentek meg: itt nyitotta meg ugyanis kutatóházát a moszkvai Solohov Egyetem (MGGU) új intézete, orosz elnevezése szerint Институт перспективных гуманитарных исследований и технологий (Russian Institute for Advanced Study in Humanities and Technology, RIAS).

A 2012-ben alapított intézet az MGGU rektora, Vlagyimir Nyecsajev kezdeményezésére jött létre, modellje pedig az amerikai Princeton Egyetem mellett 1930-ban az Európából menekülő, nagy tapasztalattal rendelkező kutatók fogadására létrehozott Institute for Advanced Study volt, ahol olyan kiváló tudósok kutattak, mint Einstein és Neumann János. A Solohov Egyetem keretei között működő RIAS (elnevezése magyarra éppoly nehezen fordítható, mint oroszra) a legelső ilyen jellegű intézmény Oroszországban, sőt az egész posztszovjet térségben, s ambíciója nem kevesebb, mint hogy tudományos kommunikációs terepet és (a mindennapi rohanásuktól is) független alkotóhelyet biztosítson a világ minden tájáról, de elsősorban Európából, a volt szovjet köztársaságokból és Oroszország különböző régióiból érkező, már magas tudományos fokozattal és nemzetközi elismertséggel rendelkező tudósoknak. Alapelve az interdiszciplinaritás: az ide érkezők olyan közös nyelvet használnak, amelyet társadalomtudós és

természettudós, empirikus és teoretikus kutató egyaránt „anya-nyelveként” beszél.

A RIAS annyira új, hogy az első teljes akadémiai év valójában csak néhány napja, 2013. november 12-én nyílt meg, most először érkezett teljes csoport (12 tudós) teljes kutatói ciklusra, 6–10 hónapos időszakra, a legkülönbözőbb tudományterületek képviselőiben. Ezt az indulást ugyan megelőzte az elmúlt hónapokban egy kísérleti ciklus, melyet a Solohov Egyetem munkatársai számára hirdettek meg, hogy a módszereket teszteljék, ezt követően hirdették meg fiatal kutatók számára az első, három hónapos posztdoktori ösztöndíjat, amelyre már „élesben” érkeztek a pályázatok – óriási számban, egy helyre közel tíz jelentkező jutott. Az első szerencsés „nyertesek” között volt Gyóni Gábor, a Ruszisztikai Központ tanára, a második, 10 hónapos időszakra érkezők között pedig Kiss Ilona irodalomtörténész. Az első csapat kutatói programja sikeresen zárult: a 12 kutató 3 hónap alatt 39 tudományos publikációt küldött be recenzálásra, illetve közlésre nagy nemzetközi folyóiratokhoz, amelyekből néhányat már el is fogadtak.

Az ösztöndíjasok előtt álló legfontosabb követelmény ugyanis épp ez: a benyújtott, multi- vagy interdiszciplináris pályázati projekt tárgyköréből a kutatási idő alatt készítsen el nemzetközileg értékelt tudományos közleményt. Ehhez minden feltétel adott: a Solohov Egyetem Könyvtári Információs Központja hozzáférést biztosít a releváns nemzetközi és oroszországi tudományos adatbázisokhoz, elektronikus katalógusokhoz, segíti a levéltári és egyéb kutatási engedélyek beszerzését, a természettudósoknak laborlehetőséget biztosít, és természetesen, ami a legfontosabb: csendet és nyugalmat, kiegyensúlyozott körülményeket az alkotómunkához. Ehhez hozzátartozik az ebédlő éppúgy, mint a Szerebrjanka patak és a fenyves erdő 10 percnyre a kutatóháztól és a Levitan ecsetjére való igazi, közép-orosz táj.

Erről az orosz vidékről írta Pavel Florenszkij a mottóban írt sorokat: ő Szergijev Poszadban látta megvalósulni Oroszország azon szimbolikus középpontját, amely egyebek között egy új tudományos szemlélet, valamint a tudomány és művészet szintetikus megközelítéséhez is terepül szolgálhat. Paradox, de az 1917 utáni szovjet történelem, illetve az 1990 utáni posztszovjet közelmúlt ismeretében nem meglepő, hogy ez a szellemi központ most „Iljics örökségé”-ben, egy használaton kívül került épületben kapott helyet. A RIAS fiatal, energikus igazgatója igyekszik minden technikai és intellektuális feltételt a lehető legjobb nemzetközi gyakorlatok alapján, az interdiszciplinaritás jegyében kialakítani. Rusztem Gibadulin pályája maga is az interdiszciplinaritás jegyében alakult: a híres moszkvai atomfizikai egyetem (MIFI) elvégzése és némi aspiránsi tanulmányok után úgy látta, hogy a „vad” ’90-es évek a legkevésbé sem alkalmasak a termékeny kutatásra. Vagy elhagyja Oroszországot, vagy pályát vált. Az utóbbit választotta, s a Diplomáciai Akadémián megszerzett második diplomával a kezében („nemzetközi gazdasági kapcsolatok”) nemzetközi kutatásszervezésre, könyvkiadói és folyóirat-szerkesztői munkára váltott. Legértékesebb munkatapasztalatát, mint mondja, az Állami Duma Külügyi Bizottságának szakértőjeként szerezte, K. I. Koszacsov, a bizottság akkori vezetője mellett. Koszacsov ma a Független Államok Közösségével, illetve a határon túl élő orosz polgárokkal való kapcsolattartás és a nemzetközi civil együttműködést irányító hatóság, a RoszSztotrudnicseszvo vezetője, az orosz külügyek második embere, s ebbéli minőségében is maximálisan segíti az új orosz intézmény nemzetközi megismertetését. A nemzetközi akadémiai életbe való integrálódás első lépései már megtörténtek, s – mint e számunkban már hírül adtuk – épp Budapesten: a Solohov Egyetem és az ELTE közötti együttműködési megállapodás végrehajtásának egyik főszereplője ugyanis a Gibadulin vezette új kutatóhely.

Vlagyimir Nyecsajev: egy régi-új moszkvai egyetem rektora

Amikor Vlagyimir Dmitrijevics Nyecsajev, a moszkvai Solohov Egyetem rektora 2013. október 19-én visszatért budapesti hivatalos látogatásáról, az első megjegyzése ez volt: „igen, az ELTE, az igazi, patinás egyetem, régi, nagy hagyományokkal! A mi vonzerőnk viszont a jövő: a Solohov 7-8 év alatt kutatóegyetem lesz!” Ez az ambíció, a fiatal rektor és csapata dinamikus munkastílusát látva, egyáltalán nem megalapozatlan: ahogyan a „Solohov” néhány év alatt az orosz bölcsészegyetemek ranglistáján az első 10 legjobb közé került, 2011-ben pedig már az állami stratégiai fejlesztési támogatásból is a lehető legnagyobbat hasította ki, úgy a kutatóegyetemi státusz elérése is reális terv.

A Solohov Egyetem nehéz örökséggel fordult rá a „vad” 90-es évekre, amelyek az orosz felsőoktatás egészét megtépázták. Története a háború utáni kemény években indult, 1951-ben alapít-

tották Moszkvai Levelező Tanárképző Főiskola (MGZPI) néven az azzal a céllal, hogy az óriási pedagógushiány enyhítésére azonnal szervezze meg és indítsa el a munka melletti tanárképzést. Ehhez azonban legalább két dolog hiányzott: a gyorsított tanárképzés módszertana és a „távoktatás” metodológiája. Az időkényszer azonban erősné vált: a körülményekhez gyorsan alkalmazkodó, a változásokra kész tanári kar ugyanilyen fiatal, rugalmas tanárnemzedéket képzett. Mivel a háború miatt a Szovjetunióban a tanárság végképp női szakma lett, igen jól jöttek azok a tapasztalatok is, amelyeket az intézmény történelmi jogelődje, az 1872-ben megnyílt Moszkvai Felsőfokú Női Kurzus halmozott fel. Ez a hagyomány, ha nyilvánosan nem is volt vállalható, mindvégig jelen volt az idősebb professzorgeneráció megközelítéseiben. Az új iránti fogékonyság és mobilitás jele volt, hogy az intézmény a legválságosabb években is tudott váltani, így történt, hogy 1992-ben új nevet kapott az intézmény: Moszkvai Állami Nyitott Tanárképző Főiskola lett, majd 1995-ben az egyetemi státuszt is elnyerte hozzá, 2000-ben pedig, az orosz kormány rendelete alapján, felvette Mihail Solohov nevét. Az egyetem profilja időközben hihetetlenül kitágult, a kutatás és képzés gerincét azonban továbbra is a pedagógia adja, ma is módszertani modellt jelent pl. az

itt folyó gyógypedagógiai és óvodapedagógiai képzés és továbbképzés. Egy időben az egyetem erőssége volt a szakképző intézetek tanárképzésének ellátása.

Vlagyimir Nyecsajev rektor azonban még ennél is gyorsabb fejlődési ütemet diktál hivatalba lépése első pillanatától kezdve, miközben a tempóhoz átgondolt fejlesztési stratégia társul. Az oroszországi tendenciákat és nemzetközi trendeket figyelembe véve – tanácsadóival és fiatal vezető kollégáival együtt – olyan, két pilléren épülő, hosszú távú tervet dolgozott ki, amely mind külső felépítésében, mind belső szellemében újrastrukturálja és integrálja az egyetem jelenleg térben is, oktatási céljaiban is meglehetősen széttagolt rendszerét. Elég csak arra utalni, hogy az egyetem főépülete ugyan a belváros elegáns, Taganka téri negyedében van (a Szolzenyicinről elnevezett Határon Túli Orosz Központ tőzsomszédságában), az egyes karok, könyvtárastul, laborostul azonban a város több pontján szétszórvva helyezkednek el, nem beszélve az egyetem regionális tagozatairól. A fejlesztés egyik pillére ezért az internetes hálózatok és modern oktatási technológiák radikális kiterjesztésén alapul, de az internethasználat egészen új felfogásából kiindulva: „az internet teljesen új személyiségtípust hoz létre, teljesen új szociális státuszt, így most már nem az a kérdés, ki hogyan kontrollálhatja, netán korlátozhatja az internethasználatot, hanem az, hogyan irányítható az internet révén az új szociális kontinuum létrejötte.” A „social computing” fogalma ezen értelmezés révén ugyancsak új tartalommal töltődik: a társadalomszerveződés új eszközeit és közegét fogja jelenteni, ahol a társadalmi tervezés („social design”) fő színtere a virtuális terek révén kitértült oktatási intézmény lesz. Az új mentalitásból, az emberi természet és személyiség átalakulásából közvetkezően megváltozik a kognitív tudományok szerkezete és funkciója is: erre a váltásra készülnek, sőt ennek kívánnak elébe menni az egyetemfejlesztés második stratégiai pillérének kidolgozásával. Az emberre vonatkozó ismeretek tartalma egészen új lesz, ezzel kell lépést tartania a pedagógiai pszichológiának, az oktatásmódszertannak, a diagnosztikának – sorolja a rektor a nagy ívű tervek alkotóelemeit.

Szenvedélyes, ugyanakkor minden ízében racionális megközelítése egy pillanattal sem tűnik utópikusnak, hiszen pontosan látja a megvalósításhoz vezető út lépéseit is, amelyek között kitüntetett szerepet szán a nemzetközi együttműködésnek, a tudományos és oktatási tevékenység nemzetközi integrálásának. És ezzel újra Budapesten vagyunk: e tervek közös megvalósításáról tárgyalt Vlagyimir Nyecsajev rektor az ELTE vezetőivel, a bölcsészkar dékánjával, a Ruszisztikai Központ vezetőjével egyaránt. Erre a feladatra hozta létre az első orosz „Institute for Advanced Study” intézmé-

nyét is, amelynek a Közép-európai Egyetem keretében működő budapesti „párjával” ugyancsak most vette fel a kapcsolatot.

A kiterjedt oktatásirányítási tevékenység mellett Vlagyimir Nyecsajev tudományos kutatómunkájában is eredeti produktumokat hoz létre. 1995-ben szerzett történelem szakos diplomát a Kurszki Pedagógiai Egyetemen, s már 1998-ban kandidátusi fokozatot szerzett *A regionális mítosz a modern Oroszország politikai kultúrájában* című disszertációjával, 2008-ban pedig akadémiai doktori fokozatot kapott *A posztszovjet Oroszország helyi önkormányzatának intézményszerkezete* című munkájáért. Közel félszáz politikatudományi és szociológiai tárgyú publikáció szerzője. „Főállású” kutatóként azonban mindössze két évet dolgozott a moszkvai Nemzetközi Társadalom- és Politikátörténeti Intézetben, 2000–2005 között a Kurszki Menedzsment- és Gazdasági Főiskola Közpolitikai Tanszékét vezette, és közpolitikai kurzusokat tartott a Kurszki Állami Egyetemen, majd 2005-től a Moszkvai Menedzszerfőiskola rektora volt mindaddig, amíg ki nem nevezték a Solohov Egyetem rektorának.

A központ és a periféria dichotómiáját tehát nemcsak elméletből ismeri, hanem gyakorlati pályáján is megtapasztalta, amelyet különös történeti perspektívába helyezett az 1990-es évek oroszországi politikai szituációjának lavinaszerű megváltozása. „Az 1990-es évek politikai kultúrájának regionális mítoszai a politikai válságra adott válaszreakcióként alakultak ki: a régiók – a központtal szemben – a viszonylagos rend és biztonság zónájaként funkcionáltak, ahol a kormányzó saját személyében testesítette meg a kiszámíthatóságot és folytonosságot. Ő volt az, aki – ha a központ nem fizetett nyugdíjat, visszatartotta a bért, felfüggesztette a járadékok kiutalását – azonnal intézkedett, és mindent elrendezett. A regionális elit ily módon csakhamar tényleges kompetenciájánál jóval nagyobb névleges hatalomra tett szert: a választók nevében ő volt a mindennapi élet élhetőségének garanciája. Ez az optikai csalódás annak az identitásválságnak és vákuumhelyzetnek a következménye volt, ami az orosz polgárokban az „oroszág” mint nagy azonosulási terep széttöredezésével alakult ki. A regionális közösségek az „oroszág” átléphetetlen absztrakciójával szemben otthonos, megfogható realitást jelentettek. Amint azonban megkezdődött a központi gazdaság- és államirányítás erősödése, a centralizáció nyomán szertefoszlott a regionális elit virtuális és viszonylagos tekintélye, mitikus ereje is. A regionális identitás kompenzációs hatása ugyancsak elillant, már nem volt vonzóbb Jaroszlavban vagy Ivanovóban lakni, mint a kiszámíthatatlan, biztonsággal nem kecsegtető, de mégis távlatokat ígérő központban” – foglalta össze kutatásának fő téziseit Nyecsajev professzor, a központtól mindössze negyven kilométerre létesített nemzetközi kutatóhelyen.

Mezey Barna: egy régi-régi egyetem rektora

Negyedik tanévét kezdte az idén Mezey Barna a legrégebbi magyar egyetem rektoraként, miközben a Magyar Rektori Konferencia soros elnökeként a magyar felsőoktatás ügyeiben is meghatározó szerepet játszik. „Civilben” magyar alkotmány- és jogtörténész, egyetemi tanár, számos monográfia, alapvető magyar és német nyelvű publikáció szerzője olyan magyar és egyetemes jogtörténeti témákból, mint a Rákóczi-szabadságharc államának jogalkotási kérdései, a magyarországi cigányság történetének jogtörténeti vonatkozásai, a magyar büntetés-végrehajtási jog története, a polgári büntetőügy kialakulása, az európai parlamentarizmus története. Az ELTE Mezey Barna rektori ciklusának első három éve alatt – a viharos változások közepette is, az egész felsőoktatást érintő megszorítások ellenére is – a „minőség egyeteme” lett. S ez nemcsak szó, a számok is ezt mutatják.

Az alábbiakban a Mezey Barna professzor rektori programtanulmánya alapján készült „portrét” olvashatják: a személyes arckép egyúttal az egyetem utóbbi éveiről készült összefoglalás.

Harcok és hagyományok

Az egykori Királyi Magyar Tudományegyetem, a mai Eötvös Loránd Tudományegyetem közel négy évszázados tradíciója tartást és stabilitást ad, ami ma nélkülözhetetlen az egyetemi autonómia megőrzéséhez: a hazai és nemzetközi tudományos életben és felsőoktatási világban kivívott tekintélye, megújulási képessége önmagában nem lenne elegendő. Mezey Barna 2010. augusztus 1-jén történt kinevezésekor sokszorosan kiszámíthatatlan környezetben, kérdések sokaságával szembesülve kezdte rektori működését. Egy akkori felmérés szerint Magyarországon 27%-kal csökkent

a pályakezdő diplomások iránti igény a versenyszférában, 12%-kal a közgazdaságban és 12%-kal a nonprofit szervezetek körében. Igaz, egy másik tanulmány a jelenlegi százezres nagyságrendhez képest 2020-ra 65 ezer körüli érettségizőt valószínűsít a demográfiai adatok alapján, miközben öt év alatt tizenegy százalékkal csökkent az érettségizettek összlétszámán belül az egyetem, főiskola felé tájékozódók aránya.

Ezzel egy időben döntött az oktatáspolitikai a hallgatói létszámok látványos megemelése, eltörölte a felvételi vizsgákat, s ezzel az egyetemek elvesztették azt a lehetőséget, hogy a kiválók között saját szempontjaik szerint válasszanak. Megkezdődött a felsőoktatás eltömegesedése: másfél évtized alatt a 7-10%-os bekerülési arányról 85%-osra emelkedett az egyetemekre és főiskolákra felvett és/vagy beutalt hallgatók száma, miközben a felsőoktatási intézmények oktatói létszáma alig növekedett. Ez már önmagában elegendő lett volna, hogy nehéz helyzetbe hozza az ELTE vezetését is, de mindezt tetézte a felsőoktatás-finanszírozás alapvető megváltoztatása: „a normatív szubvencionálás” vált jelszóvá és elosztási alapelvvé, aminek mindennapi hatásait – a kiszámíthatatlanul érkező költségvetés-csökkenési és zárolási intézkedésekkel együtt – az ELTE minden hallgatója és munkatársa érezheti.

Mindezzel párhuzamosan még két, önmagában is óriási horderejű változás következett be: a kormányzat az integráció révén próbált új rendet teremteni: mint emlékeztető, ennek folytán került az ELTE szervezeti körébe pl. a „Kazinczy utca”, azaz a tanárképző főiskola, valamint a Bárczy Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskola. Azóta ezek önálló karként szervesültek az egyetem rendjébe, az önkéntes és kényszeregyesülések azonban hihetetlen energiákat kötöttek le. S történt mindez akkor, amikor minden erővel a bolognai folyamatra való áttérésre kellett koncentrálni. Az Európai Unióhoz tartozó Magyarország számára ez önmagában erős, szimbolikus aktus lett volna, látványos azonosulási folyamat, a kreditrendszer rapid bevezetése azonban nem hagyott

felkészülési időt, s az európai kompatibilitás szép új jövője is csak ideig-óráig enyhítette a csöndes ellenszenvet. Mára az érzelmi hullámok elültek, az áttálás azonban mindmáig megoldatlan szervezeti-financiális kérdések sorát hagyta az egyetemre. A Bologna „Hungaricum” az ELTE-n ma már visszavonhatatlan rendszer, a baccalaureatus és a magister fokozatok tartalmát sikerült hozzáigazítani az előírt és elvárt igényekhez, ehhez azonban olykor a tradicionális képzési formákat és eljárásokat kellett felborítani. Az új rendszerhez a munkahelyek is nehezen alkalmazkodnak: a piac alig képes érzékelni a két diploma közötti különbséget, egy felmérés szerint mindössze 23% számol ezzel, s közülük is csak 6% tervez alapidiplomás pályakezdőt fölvenni.

E kiszámíthatatlan folyamatok és váratlan központi döntések, a megvalósítás körüli harcok közepette az ELTE-nek azonban sikerült megőriznie egyik legfontosabb belső hagyományát, a kari autonómia erős, megtörhetetlennek tűnő tradícióját. Az elmúlt három évben bebizonyosodott: ez egyáltalán nem csupán igazgatásszervezési kérdés, hanem feltétlen szellemi érték. Olyan adottság, amely az ELTE identitását, a hallgatók, öregdiákok és oktatók azonosságát megalapozza: a kötődés fakultáshoz szól, a kohézió e szinten jelenik meg. Az ELTE a reformok, az integráció közepette, továbbra is a nagy, szakmailag tagolt egyetemek modelljét követi, s bár az egyetem a törvényben rögzített gazdálkodási és egyéb jogait csak centralizált intézményként, egységesen érvényesíti, ez tartalmilag nem áll ellentétben a karok érdekeivel. A forráshiány, a konszenzushiány, a funkciók és hatáskörök zavara ugyan gyakran egzisztenciális küzdelemmé fokozta le a szakmai nézeteltéréseket, az ELTE akkor is, továbbra is a karok szövetsége.

A minőség – számokban

Az ELTE stratégiája a minőség stratégiája – ezt igazolja a legutóbbi felvételi eredmény is. A 2013–14-es tanévre 95 407-en jelentkeztek, s közülük 8577 hallgató kezdte meg tanulmányait az ELTE 8 karán (a bölcsészkaron például 1933-an), ahol összesen 13 162 kurzust hirdettek meg. Az ELTE szakjaira az átlag-pontszám 346 volt (országos összesítésben a legmagasabb), s a szakok döntő többségére 300 pont alatti eredménnyel nem lehetett bekerülni. Külön figyelemre méltó a leendő általános és középiskolai tanárok kiválósága: az új típusú, osztatlan tanárszakok átlagpontszáma 354 pont. Az ELTE húsz olyan képzést kínál, amelyekre 430 pont vagy jóval több volt szükséges, mint például a pszichológia, a germanisztika, a jog, a nemzetközi tanulmányok. Bár az idejében egyes szakokra már alig lehetett bekerülni állami ösztöndíjas helyre, továbbra is az ELTE képzéseire jutottak be a legnagyobb arányban a legjobb továbbtanulók.

Az egyetem kutatási forrásaihoz az OTKA pályázatainak a legmagasabb, 1 milliárd forint értékű forrást nyert el 37 projektszempont, amelyeket kiemelten magas tudományos fokozattal rendelkező kar irányít, köztük 57 akadémikus. 2013. november 15-én avatták fel a magyar természettudomány új, 21. századi technológiával felszerelt, 9,5 milliárd forintból felépült kutatóközpontját az ELTE lágymányosi campusán, amely többek között az anyagtudományi, az egészség- és környezetvédelmet szolgáló felfedező kutatások számára biztosít egyedülálló feltételeket (az 1250 világszínvonalú laboratóriumot 156 vegyi fülke egészíti ki).

Ebben a szövetségben válhat csak mindennapi tényé az ELTE mint „kutatóegyetem” imidzse is. Senki nem vonja kétségbe a kutatás és a képzés szerves szimbiózisát, azt, hogy minőségi oktatás csak ott és akkor folyhat, ahol és amikor magas színvonalú kutatás áll a háttérben, ez pedig csak a feltételek megteremtése esetén várható el. Az egyik legfontosabb feltétel a minél magasabb tudományos fokozattal és nemzetközi (el)ismertséggel rendelkező oktatói kar, valamint a hallgatók számára nyújtott tudományos fokozatszerzési lehetőségek megteremtése. A minősítési rendszer intézményi reformjával, a doktoriskolák rendszerének kiépítésével ez elvileg megtörtént, a napi gyakorlat azonban nem felhőtlen. Bár az egyetemen jelenleg 24 közös MTA-ELTE kutatócsoport működik, olyan nagy hagyományú egységeket szüntettek meg indokolatlanul, mint pl. a ruszisztikai kutatócsoport. Örvendetes, hogy az MTA Lendület programján belül is hét irány élvez kiemelt támogatást, ez azonban nem kompenzálja más területek háttérbe szorulását.

A Webometrics 6000-es világranglistáján az ELTE a 316. helyet foglalja el, igaz, Kelet-Európában a 8. Ezt a helyet a múltból megöröklött és továbbfejlesztett bilaterális kapcsolatrendszer és az új, nagy nemzetközi kutató- és képzési hálózatok rendszere tudja javítani. „Az előttünk álló évek nem ígérkeznek könnyűnek – írta Mezey Barna rektor 2010-ben –, de az Eötvös Loránd Tudományegyetem ereje, tudósainak talentuma, oktatóinak minősége, dolgozóinak szolidaritása és hallgatóinak kiválósága átsegítik a nehézségeken.” Az elmúlt évek valóban nem voltak könnyűek, az egyetem mégis az ország, sőt a régió vezető intézménye maradt. Mezey Barna rektori alapelve, a „minőség stratégiája” – a minőség garanciája lett.

Moszkvai könyvszüret

Magyarország volt az idei, immár XXVI. Moszkvai Nemzetközi Könyvkiállítás és Vásár díszvendége, amely a legrangosabb nemzetközi könyvszakmai fórum Oroszországban, így kiváló alkalmat jelentett a magyar irodalom és kultúra intenzív és extenzív bemutatásához. A 2013. szeptember 4–9. közötti rendezvénysorozat házigazdája a moszkvai Magyar Kulturális Intézet és a Balassi Intézet volt. Kávéházi milliő várta a moszkvai közönséget a századfordulós hangulatot idéző magyar standon, díszvendéghez illően, bőséges kínálattal. Az érdeklődők belelapozhattak a magyar könyvkultúra legfrissebb alkotásaiba, magukkal vihették az országot népszerűsítő kiadványokat, megvásárolhatták az utóbbi években oroszul megjelent könyveket, megnézhatték a „Világhírű magyarok” c. kiállítást, legfőképp pedig találkozhattak magyar írókkal, költőkkel, műfordítókkal és könyvkiadókkal.

A magyar könyv a 2004–2006-os Magyar Kulturális Évad idején tért vissza Oroszországba, akkor két év alatt közel 60 magyar mű került az olvasók kezébe. Magyarország díszvendég volt a 2004-es non/fiction fesztiválon, a 2008-as BibliObraz fesztiválon és a Szibéria fővárosában, Krasznojarszkban tartott könyvünnepen, a 2012-es pétervári díszvendégség pedig már az idei nagy megjelenés előhangja volt. Baranyi András, a Magyar Kulturális Intézet igazgatója vezetésével dolgozó csapat úgy állította össze a bemutatandó könyvek listáját, hogy az Oroszországban már jól ismert nevek mellett a kortárs irodalom és a felfedezésre váró klasszikusok is helyet kapjanak. A stratégia bevált, s különösen a gyerekkönyvek terén óriási

«Помимо многочисленных «круглых столов» и экспозиций на тему венгерской литературы и Венгрии в целом, почетный гость устраивает интригующие дискуссии о будущем переводчиков с венгерского, а также, словно закрывая эту тему, презентацию книги *Венгерский за 30 минут*.» (Газета.ру, 5 сентября 2013)

«Венгрия подготовила не только книжную, но и культурно-съедобную программу. Здесь кормят венгерскими блинчиками, танцуют венгерские танцы. Люди рвут с руками детскую литературу. Эта ярмарка ведь особенная и значительное место в ней отдано детям.» (Вечерняя Москва, 5 сентября 2013)

sikerhez vezetett: Kányádi Sándor, Janikovszky Éva és Békés Pál mellett ezúttal Berg Judit is bemutatkozott, köszönhetően Tatjana Voronkina műfordítónak és a Kompas-Gid kiadónak. Csáth Géza neve nem ismeretlen az ínyenc orosz olvasók körében, a mostani novellaválogatás azonban igazi újdonság, Háy János regényével együtt – ezek a könyvek Jurij Guszev és Okszana Jakimenko munkája nyomán jelentek meg. Örkény István állandóan ott van valamelyik orosz színház repertoárján, az azonban igazi különlegesség, hogy a *Voronyezs* című dráma épp Voronyezsben jelent meg először nyomtatásban.

A könyvvásár révén Magyarország egy napra újra címlapra került az orosz sajtóban és internet-oldalakon. A politikai lapokban persze, elsősorban annak volt hírértéke, hogy a könyvvásárt és a magyar programot Navracsics Tibor miniszterelnök-helyettes nyitotta meg, aki egyebek közt hangsúlyozta, hogy az országról „a könyv a legjobb névjegy és ajánlólevél”. A kulturális sajtó a tartalmas szakmai-műfordítói programokat emelte ki; a színes magazinok pedig azt, hogy a vásár minden napja interaktív játékkal – „smart egg” bemutatóval – indult, majd a könyvbemutatók szünetében lendületes tánczással folytatódott a Kecskeméti Táncegyüttes táncosai révén, bort és mézet kóstolni, gasztronómiai tanácsot kérni pedig szinte bármikor lehetett.

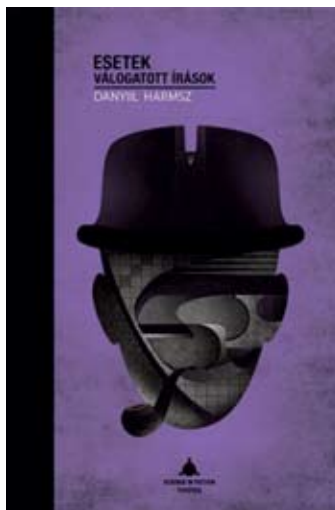

Egyedül a végtelenben

Itt van végre a rég várt Harmsz-kötet, amiből a magyar közönség és az orosz (még/már) nem tudó szakmai közösség is hiteles, reprezentatív képet kaphat az orosz abszurd e kiváló képviselőjének életművéről és megrendítő életútjáról. Itt van végre egybegyűjtve a legismertebb Harmsz-sorozat, az *Esetek*, amiből már sokan fordítottak magyarra egyes darabokat, de most végre egységes hangon, jó sorrendben, pszeudo-Harmszok nélkül, a szerző intenciói szerinti helyesírással kerülnek közlésre. Hiteles forrásként használhatják tehát a kötetet a ruszisták is, ráadásul, most először, számos alapvető filológiai probléma is világossá válik (végre jó címet kapott, ami eddig *10. sz. kék füzet* címen szerepelt, valójában: *Kék füzet, 10. sz. stb.*)

A kötet kiadását Hetényi Zsuzsa kezdeményezte, ő maga válogatta, fordította, és oldotta meg azokat a textológiai-filológiai problémákat, amelyek a Harmsz-irodalom számára is fontos hozadékot jelenthetnek. Újdonság az is, hogy a kötetbe Harmsz minden műfajából bekerültek a legrelevánsabb szövegek: az *Írások* első személyben, a kisp próza (köztük a *Messécske* – a harmszi írásmódban, s nem a „helyes” helyesírással), a kötet címadó ciklusa, az *Esetek*, amely 30 szöveget tartalmaz, illetve a *Kék füzet* részletei, *A szép nőkről* címen közölt erotikus írások, két jelenet (a *Bűnbeesés...* és a *Didaszkalia*), végül pedig az értekezések. Ily módon modellszerűen áttekinthető a tragikusan töredékes, mégis az egész későbbi, különösen az 1960–70-es években megjelenő, „nem-hivatalos” orosz irodalmat meghatározó életmű.

Ez a kötet hozzájárulhat ahhoz is, hogy az irodalomtudomány még pontosabban tisztázza a kelet-európai abszurd helyét és specifikumát az XX. századi világirodalomban. „Harmsz szövegei olyan időben születtek, amikor a világ különösen értelmetlennek és ellenségesnek tűnt, amikor a realitás maga vált abszurdá” – írja Hetényi Zsuzsa. A valóság abszurdításának felismerése valóságábrázolás is, világértelmezés. Filozófia és paródia borotvaélén táncol. Azért szedi szét a nyelvet, hogy új értelmet adjon neki, mint az alábbi részletben is:

Aztán hirtelen az a benyomásom támadt, hogy elfelejtettem valamit, valamilyen eseményt vagy fontos szót.

Kínlódva törtem a fejem, és kezdett rémleni, hogy a szó M-mel kezdődött. De nem! Egyáltalán nem M-mel, hanem R-rel.

Ráció? Repesés? Ráma? Rugdosás? Vagy: Mondat? Mizéria? Matéria?

Nem, persze hogy R-rel kezdődik, már feltéve, ha egyáltalán szó.

Főztem magamnak egy kávét, és R betűs szavakat daloltam. Ó, milyen sok R-betűs szót költöttem! Lehetséges, hogy az az egy is közöttük volt, csak nem ismertem rá, és olyannak vettem, mint az összes többi.

De az is lehet, hogy az a szó nem is létezett.

Danyiil Harmszot először 1931-ben tartóztatták le, gyerekerseinek „szovjetellenessége” miatt száműzték. Visszatérése után alig tudott publikálni. Depressziója fokozódott. 1941 őszén, a leningrádi blokád alatt újra letartóztatták. Az agyonlövését elkerülendő örültséget színlelt, és a bombázásoktól sérült börtönkórház zárt osztályára vitték. Itt halt meg 1942 februárjában. Álljon itt végül a híres 10. sz. darab a *Kék füzet*ből:

Volt egy vörös hajú ember, akinek nem volt se szeme, se füle. Nem volt neki haja sem, úgyhogy vörös hajúnak is csak feltételesen nevezték.

Beszélni nem tudott, mivel nem volt szája. Orra sem volt.

Még keze se, lába se volt neki. Hasa sem volt, háta sem volt, gerince sem volt, és semmilyen belső szerve sem volt. Semmije se volt! Úgyhogy nem is érthető, kiről is van szó.

Jobb, ha nem is beszélünk róla többet.

A kötet a Typotex kiadó gondozásában jelent meg, vezetője, Votisky Zsuzsa orosz irodalom iránti szenvedélyes elkötelezettségének köszönhetően, aki a konjunktuurával mit sem törődve veszi elő az orosz kultúra már-már feledésre ítélt darabjait. A Typotex nevéhez fűződik a *Babelmatrix* is, amely a magyar irodalom eddig legteljesebb idegen nyelvű digitális gyűjteménye, rendkívül gazdag orosz anyaggal – természetesen.

Ruszisták, mély vízben

Frissen végzett ruszisztikásokként szerettünk volna egy kis oroszországi tapasztalattal nekirugaszkodni az álláskeresésnek, ezért még tavasszal megpályáztunk egy szakmai gyakorlati lehetőséget. A moszkvai levéltári delegátus, dr. Seres Attila örömmel fogadott minket néhány hónapra.

Már otthon, augusztusban megkezdtük a felkészülést egy kisebb archívumi feladattal, mert levéltárat korábban csak kívülről láttunk. A gyakorlat jól jött, mivel az orosz levéltárak igencsak mély víznek bizonyultak. Minden levéltárba fémdetektoros kapu és golyóálló mellényes, marcona külsejű rendőrön keresztül vezet az út. A menzák berendezését bármelyik pesti romkocsmamegírigyelné, kedvenc olvasótermünk faláról pedig egy-egy hatalmas Lenin- és Marx-portré néz ránk vigyázó tekintettel. Nem a kommunizmus atyjai miatt szeretünk ide járni: az itt dolgozó nénik annyira a szívükbe zártak minket, hogy ha 2-3 napig nem megyünk, már hiányznak nekik. Három különböző levéltárban keresünk magyar vonatkozású anyagokat (Российский Государственный Архив Литературы и Искусство, РГАЛИ – Oroszországi Állami Irodalmi és Művészeti Levéltár, Российский Государственный Архив Новейшей Истории, РГАНИ – Oroszországi Állami Legújabb Történelmi Levéltár, Государственный Архив Российской Федерации, ГАРФ – az Oroszországi Föderáció Állami Levéltára). Az irodalmi levéltárban és az állami levéltárban a Szovjet Írószövetség Magyarországra vonatkozó anyagát vizsgáltuk az ötvenes és a nyolcvanas évek között, illetve a negyvenes évek második feléből. Katalógust készítettünk arról, hogy milyen műveket fordítottak le, illetve adott ki elsősorban a Magyar–Szovjet (Művelődési) Társaság. Külön színfoltot jelentenek az olyan dokumentumok, mint Szent-Györgyi Albert vagy Kodály

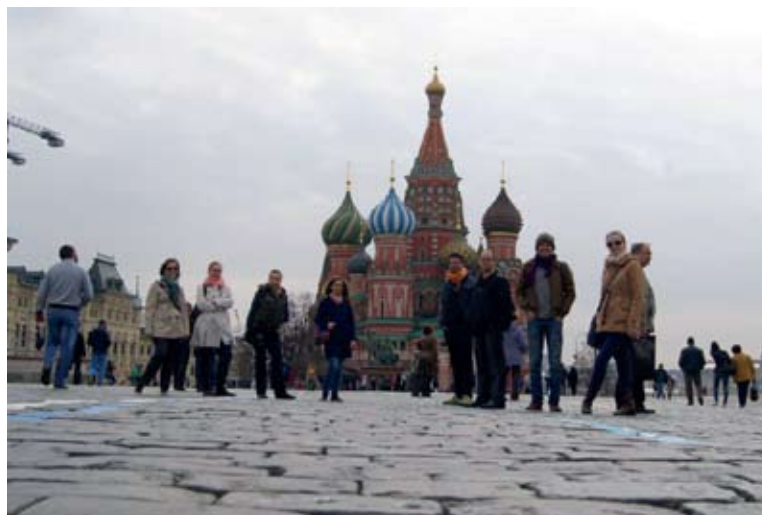
Zoltán személyes hangvételű levelei, amelyek helyenként felbukkannak.

Levéltári feladataink mellett besegítettünk a Magyar Levéltári Intézet rendezvényeinek lebonyolításában is. Mivel az intézet könyvbemutatóit és előadásait rendszerint magyar borkóstoló követi, ahol mi töltöttük be az alkalmi sommelier tisztségét, ezért elmondhatjuk, hogy a vendéglátás terén is jelentős tapasztalatokat szereztünk. Jutott időnk arra is, hogy Moszkvát és Oroszországot jobban felfedezzük. Elmondhatjuk magunkról, hogy láttuk az útikönyvünkben szereplő összes nevezetességet. Voltunk Péterváron és Tverben, múzeumban és kocsmában. Meglestük az olimpiai lángot. Láttuk a *Hattyúk tavát*, ahol a hattyú nem halt meg. Nagy bánatunkra. Még igazi orosz házibuliban is jártunk, ahol a házigazda merényletének köszönhetően el kellett énekelnünk egy Rákóczi-indulót. Ezúttal a hallgatóság nagy bánatára.

Mostanra egészen beilleszkedtünk: már profin törünk utat magunknak a metrón a csúcsforgalomban, és mi igazítjuk útba az eltévedt orosz turistákat. Persze oroszok még nem tudjuk eladni magunkat, sokan kérdezik, honnan jöttünk. Válaszunk általában lelkesedéssel tölti el a moszkvaiakat a piaci árusoktól az akadémikusokig: azonnal Budapestet kezdik emlegetni, és egytől egyig arról áradoznak, milyen jó volt oda utazni akár a hetvenes években, akár tavaly nyáron.

Mi is hasonló nosztalgiával fogunk visszaemlékezni az itt töltött hónapokra.

*Juhász Blanka,
Mészáros Zsófia*

A képen: a csoporttársainkkal együtt a Vasilij Blazsennij előtt, 2013 tavasza

Itt a nyertes!

Jevgenij Popov: A szovirnyák családfája.

Iván Ildikó fordítása

Az *Orosz Negyed* legutóbbi számában műfordítói pályázatot hirdettünk az www.oroszevilag.hu szerkesztőségével közösen, a Pro Cultura HungaroRussica-díjas Európa Könyvkiadó támogatásával és a Hetényi Zsuzsa vezette Műfordítói Műhely szakmai közreműködésével: a kiváló orosz író, Jevgenij Popov АРБАЙТ. ШИРОКОЕ ПОЛОТНО” (*Arbeit. Nagyszabású tabló*) című művének két részletét kellett lefordítani, a РОДОВАЯ МЕТА «СОВКА» című epizódot és egy szabadon választott fejezetet. Jevgenij Popov heti folytatásokban tette közzé blogjában a művet, és minden héten kommentárok százait kapta – így készült a „frendek” közreműködésével az első orosz internetregény. A magyar „frendek” remek fordításokat küldtek be: a zsűri egyöntetű véleménye szerint a „Perimacska” jeligéjű pályázó fordítása sikerült a legjobban. A műfordító kitérére a XX. Nemzetközi Budapesti Könyvfesztiválon rendezett Európa Matiné keretében derült fény: IVÁN ILDIKÓ lett a pályázat nyertese – jelentette be Hetényi Zsuzsa professzor, a zsűri elnöke. Elsőként a szerző, Jevgenij Popov gratulált, s azonnal dedikálta és átadta műveinek orosz kiadását, valamint a könyvfesztiválra magyarul megjelent új prózakötetét *Vodkára vodkát* címmel. Iván Ildikó fordításából a „kötelező” feladatként megadott szöveget közöljük. Egyik telitalálata épp a cím fordítása: reméljük, a *совок* szó magyar megfelelőjeként alkotott „szovirnyák” szó ezzel bekerül a magyar fordítási szótárba!

A szovirnyák családfája

Gdov, az író, asztala előtt ült, és dolgozni próbált. Egy nagyszabású tablót szeretett volna felvázolni, melyen ő maga lenne a főalak. Híz nem fiatal már, hosszú és tanulságos élet áll mögötte.

Élőben látta Medvegyevet, Putyint, Jelcint, Gorbacsovot, Csernyenkót, Andropovot, Brezsnyevet és Hruscsovot. Sztálint viszont nem látta még holtában sem, pedig egyszer lett volna rá esélye, amikor 1955-ben boldogult édesapja K. városból felutazott vele „Moszkva-nézőbe”. Akkoriban Sztálin még békében hevert ott, Lenin oldalán, akinek ezt az egész hóbelevancot – „all that Jazz” – köszönhetjük. Direkt nem nézte meg Lenint, mint mumifikált tetemet sem soha. Habár ezt még ma is megtehetné Gdov, hiszen ez az ördögfajzat suttymban még mindig ott tanyázik a Vörös téren, mert hát (vagy épp ebből kifolyólag) Oroszország mindenkor „sajátos utat” járt és jár.

E sajátos út pedig abban áll, hogy az Oroszországban élő emberek normális életét – nemzetiségtől függetlenül – mintegy dicséretes rendszerességgel időről időre, ám teljesen váratlanul valami égbekiáltó, vagy szimplán csak nyomorult disznóság váltja fel. Példának okáért, az októberi fordulat (vö. Csibészforradalom) után jött a NEP, melyről a Mauzózeum leendő lakója azt állította, „komoly és tartós” változás lesz. Úgy tűnt, rendben van a dolog, élhető világ jön, aztán a bolsevikok lekeverték a NEP-et, és nekiálltak légerekbe suvasztani a népet, pedig sokan előtte úgy gondolták, hogy végre vége, vége az embernyúzásnak! Hogy csak eszközre tértek ezek a vörös ördögök, hogy kénytelenek voltak, ha nem akartak maguk is megnyuvadni!

No de hát erről szó sem volt, és ezt igazolta egész történelmünk további folyása, beleértve a közelmúltat, amikor a '98-as belső államcsőd lefőlözte a már semmin sem csodálkozó lakosság épp

hogy összegyűjtött tartalékait, most meg itt van megint a világgazdasági válság, akárcsak a Hitler elleni háború előtt, és a hatalom is szinte minden országban egyre komiszabban kezdi viselni magát. A mieink pedig, mint rendesen, ebben is élen járnak, amiről a legutóbbi, pofátlan választás eredménye is tanúskodik. Ennek a bizonyos választásnak az eredménye azért már a hatalom legfőbb birtokeit is zavarba hozta:

„Nem arra tanítottunk benneteket, hülyék, hogy leborulva imádkozzatok hozzánk, a tahóságotok meg a talpnyalásotok csak bonyolítja a nexusunkat a felvilágosult üzleti körrökkel!”

Most aztán megint miféle világ jön. Hát a boldogság nem más csakugyan, mint a lakmározni vágyó teknősbéka orra elé lógatott, soha közelebb nem kerülő csalírépa?

Egyáltalán, talán nem volna helyénvalóbb eltemetkezni a magánéletben, ha egyszer, térben és időben, jóformán csupa gazemberség vesz minket körül? Talán oktanul tették el láb alól a mihaszna vörösök II. Miklós cárt, hiszen őt, mi tagadás, igaztalanul vádolták volna anyagi ártatlansággal és államférfiúi bölcsességgel. Maga, Romanov polgártárs, talán nem tudta előre, hogy a légmentesen lezárt kuktafázék fel fog robbanni?

Ne piszkáljuk az érzékeny pontokat, ne emlegessük a többi bíborbanszületett orosz, jelesül például a Voltaire-rel cimboraságot tartó Nagy Katalin erkölceit és szokásait, arról se essen szó, hogy más orosz uralkodók is hajlottak a hitvesi ágyon kívüli nemi aktivitásra, s ebben nem áttalottak visszaélni cári hivatalukkal. Elkótyavetyélték az országot, a többi csak motyogás.

Ez a James Joyce azért mégis csak jól csinálta! Minden normális ember, s különösen minden író példát vehetne róla. Milyen szépen felhorkant ez az ír literátor arra a kérdésre, meghalna-e szívesen a hazáért: inkább a Haza halna meg érte, mondta ő. S hogy feleségül vette azt a vörös hajú szobalányt, Nora Barnacle-t, és távolsági szexuális viszonyt folytatott vele „kölcsönös levelezés útján”! A magánélet – minden, a közélet – semmi!

Gdov hirtelen azon kapta magát, hogy ellágyulva gondol a saját feleségére, akit nagyon szeretett, csakúgy, mint James Joyce a magáét. „Örökké csak dolgozik! Mennyi hasznos tennivalót tesznek meg egy nap alatt ezek a dolgos kis kezek!” – merengett el, ahogy felidézte magában munkába induló feleségét.

De rögvest el is komorodott. „Tennivalót tesznek meg”, milyen ügyetlen is ez stilisztikailag. De ha a „tennivaló”-t „dolog”-ra cseréljük, csak rosszabb lesz. „Dolgot végezni” – rondán hangzik. És egyáltalán – fellengzős és ostoba dolog így ellentétbe állítani a közéletet és a magánéletet. Etnikai sajátosság, a szovirnyáké, aki Gdov, akárhogy tiltakozzon is ellene, mindig is volt és lesz, élete végéig.

Nem is sikerült kielégítő szakmai megoldást találnia az így kialakult helyzetre.

S ezen természetesen annyira felzaklatta magát, hogy azon a napon többet már nem volt képes dolgozni.

Húsbavágó kérdések a XXXI. fejezet kapcsán

1. Miért kell Oroszországnak mindig „sajátos utat” járnia? Miben nyilvánul meg ez a „sajátos út”, ha eltekintünk Gdov vitatható hipotézisétől, hogy az Oroszországban élő

emberek normális életét időről időre valami disznóság váltja fel?

2. Végleg elkótyavetyélték vajon az országot, vagy újjászületik még, mint a főnixmadár? Ha újjászületik, mikor, és milyen feltételeknek kell ehhez teljesülnie?
3. Lehetséges, hogy csakugyan helyénvalóbb eltemetkezni a magánéletben, ha egyszer időben és térben jóformán csupa gazemberség vesz minket körül? De vajon mi lesz annak a vége, ha az összes, egyelőre még gondolkodó ember eltemetkezik a magánéletben?
4. Van-e ebben a fejezetben valamilyen kiugró, a realizmusnak ellentmondó részlet, felesleges túlzás, hazugság, kínos erőltettség, stílusbeli fésületlenség?
5. Szovjet ember-e Gdov? Lehet-e őt szovirnyáknak tekinteni? Ha igen, mennyire tipikus szovirnyák? Kedves olvasóim, akik közül többen írók, vagy simán csak élénk fantáziájú emberek, mit gondolnak, mi történik majd Gdovval e könyv végén?
6. No, és a boldogság tényleg a teknősbéka csalírépája?

A szükségés „plusz”

A Novojaz rovat e számunkban afféle „vendégdallá” alakult, ezúttal nem Irina Oszipova szokásos, szellemes nyelvi olvasmányát közöljük, hanem moszkvai vendégszerzőnk, Kirill Szigal nyelvészprofesszor előadásának egy részletét, amely a Solohov Egyetem *Az orosz nyelv a modern világ kommunikációs terében* című, V. nemzetközi tudományos-módszertani konferenciáján hangzott el 2013. november 22-én. Mint Natalja Dmitrijevna Kotovcsihina professzor, a filológiai kar dékánja bevezetőjében elmondta: a tanácskozás és az előadásokból szerkesztett kötet (címlapját I. képkönyv) elsősorban a modern nagyvárosi élet pozitív és negatív nyelvi jelenségeit vizsgálja, a hihetetlenül dinamikus, már-már túlnépesedett orosz főváros friss nyelvi innovációit és visszassáigit. A filológushallgatók mellett „szót kaptak” a fiatal dizájnerek plakátjai is, amelyeket a tervek szerint hamarosan Budapesten is vizionálhatunk.

Об одной инновации XX века

По наблюдениям специалистов по русской грамматике, подкласс сочинительных союзов малочислен, и почти не пополняется. Весьма стабильную и при этом четко структурированную микросистему образуют соединительные союзы, выражающие базовый тип сочинительных отношений. Примечательно, что в XX веке именно эта микросистема пополнилась новым лексическим элементом — словом *ПЛЮС*, союзная функция которого сосуществует с другими функциями этого омокомплекса (слово *ПЛЮС* может быть также именем существительным (ср.: *ПЛЮСЫ* подобного подхода), предикативом (ср.: *Мы В ПЛЮСЕ, Ему не В ПЛЮС*) и т.д.). Приведем несколько предложений-высказываний из художественной прозы, из научных сочинений, из разговорно-литературной диалогической речи: *Дуня умела делать все, что полагается собаке, ПЛЮС неть и говорить* (В. Токарева); *Предложение же ПЛЮС цель сообщения является тем, что принято называть высказыванием* (В. Звезгинцев);... *на четвертом курсе я работал в трех местах ПЛЮС получал повышенную стипендию* (Из интервью с актером А. Лобоцким; ТВ-парк, № 17, 2001).

Как отмечал в своей книге «Язык революционной эпохи» А.М. Селищев, союзная функция слова *ПЛЮС* является изначально

приобретением речевого узуса революционеров — выходцев из интеллигентской среды: «Сочетание двух имен посредством слова *ПЛЮС* — сочетание, которое любил употреблять В.И. Ленин». Ср. в речи В.И. Ленина: *А что такое это давление пролетариата ПЛЮС крестьянства на верхи общества?; Мелкая буржуазвеия ПЛЮС частнохозяйственный капитализм борются вместе, за одно; Коммунизм — это советская власть ПЛЮС электрификация* (примеры А.М. Селищева). Характерно, что в газетной речи 1920-х гг., слово *ПЛЮС* использовалось и как повторяющийся сочинительный союз, хотя соединялись с его помощью только имена существительные: *Присутствуют члены ЦК, ПЛЮС представители ленинградского комитета, ПЛЮС представители военной организации* (Известия, № 270, 1924).

Союз *ПЛЮС* так же, как и почти сто лет назад, функционирует почти всегда на линии сочинительной связи субстантивных словоформ. Приведем типичный пример из современной речи: *Модный беллетрист отнюдь не стремился к жизненной правде, он ставил совсем иные цели, вычислив с помощью телевизора и компьютера запросы широкой публики, измученной прогрессом: уютный издаека позапрошлый век, ПЛЮС детективный сюжет, ПЛЮС загадочные персонажи...* (Монахиня Н. Плач третьей птицы. СПб., 2008). По-видимому, обоснование союзной функции лексического элемента, в том числе и слова *ПЛЮС*, должно осуществляться посредством применения иных формально-грамматических процедур. По традиции будем исходить из того, что основным грамматическим признаком одиночных (нерасчлененных) сочинительных союзов, конституирующим набор их прототипических свойств, является интерпозитивность: положение сочинительного союза между сочиненными компонентами не меняется при трансформации обратимости, в формально-структурном плане (!) применимой к данным компонентам. Ср.: *совестливость ПЛЮС инерционность, инерционность ПЛЮС совестливость*, т.е. слово *ПЛЮС* обладает здесь основным грамматическим признаком сочинительного союза.

Безусловно, слову *ПЛЮС* по многим внутрисистемным причинам — и прежде всего из-за многообразия путей его грамматической адаптации в русском общенародном языке — суждено оставаться межчастеречным элементом (т.е. функциональным омонимом).. Так, в функции сочинительного союза данное слово способно соединять далеко не всякие компоненты, хотя ограничения здесь носят прежде всего лексико-грамматический, а также семантико-синтагматический и фразеомодельный характер. Ср., напри-

мер: *спокойно ПЛЮС просто; *никто ПЛЮС никогда; *плакал ПЛЮС рыдал; *без кола ПЛЮС двора; *дешево ПЛЮС сердито; *приятно ПЛЮС неприятно; но: спокойно И просто; никто И никогда; плакал И рыдал; без кола И двора; дешево И сердито; (И) приятно, И неприятно.

Выступая в функции сочинительного союза, слово ПЛЮС соотносится с другими элементами микросистемы соединительных союзов и приобретает следующие функционально-парадигматические особенности:

а) *структурные*: так, например, невозможно его употребление перед первым сочиненным компонентом при редупликации, подобно сочинительному союзу ДА (= И) и в отличие от сочинительного союза И (ср.: *добавить ПЛЮС сахар, ПЛЮС соль; *добавить ДА сахар, ДА соль; но: добавить И сахар, И соль);

б) *семантические*: слово ПЛЮС в функции сочинительного союза семантически сближается с соединительным союзом ДА (= И), маркирующим исчерпанность закрытого множества (перечисления), и с соединительным союзом А ТАКЖЕ, вводящим последний сочиненный компонент и маркирующим его добавочный характер;

в) *стилистические*: межстилевой (а не исключительно разговорный; см. стилиевую помету в (СО 1990, 524) и других толковых словарях русского языка) характер слова ПЛЮС в функции сочинительного союза (хотя, например, в текстах официально-делового стиля использование союза ПЛЮС пока не было отмечено).

По своему происхождению слово ПЛЮС в союзной функции восходит к наименованию знака арифметического действия «сложение», вследствие чего союзная функция слова ПЛЮС сначала возникла в таких контекстах, где закрытая со-

чинительная конструкция по своей семантике была явным образом связана с операцией счета. Ср., например, такой контекст из письма М. Шолохова от 30 сентября 1964 года: *Кстати, состав экспедиции: Мася, а при ней я в качестве мужа, Пиня, Нюра, Федька Пономарев, Васька Козин, Ленька Жаров, Аким Сидоров, ПЛЮС Петр Петрович. Итого 9 ртов и 9 пар добычливых рук.*

Дальнейшее закрепление союзной функции за словом ПЛЮС, вероятнее всего, будет сопровождаться потерей им строгой приуроченности к подобному рода счетным контекстам и, наоборот, преобразованием идеи сложности в сему 'дополнительности', 'добавочности'. Насколько этот семантический прогноз окажется верным, покажет лишь время. Уже сегодня можно наблюдать неспособность союза ПЛЮС к маркированию отношений обусловлен-

ности в форме соединительных сочинительных конструкций. Ср.: *Он заболел И умер* и **Он заболел ПЛЮС умер*. Интересно, что в этой своей особенности союз ПЛЮС противостоит типичным соединительным союзам И или ДА (= И) и, наоборот, сближается с присоединительным по своей семантической доминанте союзом А ТАКЖЕ: *Он заболел ДА умер* и **Он заболел, А ТАКЖЕ умер*.

В «идеальном» лексикографическом описании союза ПЛЮС необходимо обстоятельно раскрыть не только его семантическое и стилистическое, но и структурное своеобразие. Однако совершенно очевидно, что именно этот аспект оказывается наименее разработанным. В «идеальной» словарной статье также было бы уместно четко дифференцировать несобственно структурные ограничения на употребление слова ПЛЮС в союзной функции, но эта проблема, к сожалению, не решена пока в теоретическом плане.

Сигал Кирилл Яковлевич — доктор филологических наук, заведующий отделом экспериментальных исследований речи

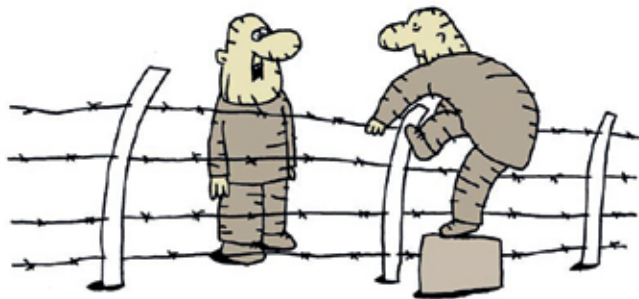
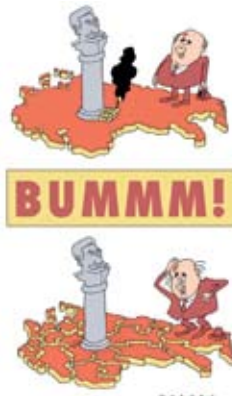
Marabu:

Karika-túra atörténelemkeleuropeaiútvesztőiben

„Az a rajz, amin lehet nevetni, az biztosan igaz.”
Marabu

Nem is tudtam, hogy „Marabu”-nak van „civil” neve (Szabó László Róbert), sőt volt „civil” foglalkozása is (könyvtáros volt a Kádár-érában). Elvégre Marabu – az Marabu, ehhez nem kell más meghatározás. Marabu neve egyet jelent a politikai karikatúrával, különösen a rendszerváltás utáni, maró, kemény, komoly humorral. A kelet- és közép-európai történelem labirintusából itt nincs kiút, itt nincs megbocsátás az esendő kisembernek: tessék szembenézni múlttal-jelennel, ha tetszik, ha nem. Nem véletlenül kapott 2007-ben Pulitzer-díjat a magyar sajtógrafika e remek művelője. Kelet-európai politikai karikatúráinak egy sorozatából nyitott kiállítást a Ruszisztikai Központ ez év őszén, a Kutatók Éjszakáján, 2013. szeptember 27-én, s természetesen nemcsak ruszisták nézték végig. Egy csapat (azonosíthatatlan szakos) látogató például köszönt el a szervezőktől: „legközelebb Marabu képregényeit is állítsátok ki! Amiket a Galaktikában rajzolt, az már úgylis történelem!”

Néhány karikatúra a kiállításról azoknak, akik lemaradtak róla:

- Nem, sajnos nem tudsz megszökni... Te szabad ember vagy, a foglyotábor ezen a felén van.

